

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra humanitních věd

Bakalářská práce

**Pamětnické reflexe o turismu v Broumově před rokem
1989 a po roce 1989**

Šárka Ehlová

© 2024 ČZU v Praze

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Šárka Ehlová

Hospodářská a kulturní studia

Název práce

Pamětnické reflexe o turismu v Broumově před rokem 1989 a po roce 1989

Název anglicky

Reflection of the tourism witnesses in Broumov before 1989 and after 1989

Cíle práce

Cílem bakalářské práce je prostřednictvím orálně historických rozhovorů a studia dokumentů zhodnotit cestovní ruch na Broumovsku před rokem 1989 a jeho změny v době transformace.

Metodika

V praktické části práce bude použit kvalitativní přístup, konkrétně metoda orální historie. Budou zaznamenávány rozhovory s bývalými aktéry turistického ruchu v Broumově, které následně budou podrobeny analýze a interpretaci. Dále bude využita metoda obsahové analýzy archivních dokumentů vztahujících se k danému tématu.

Doporučený rozsah práce

30-40 stran

Klíčová slova

Broumov, turismus, antropologie, orální historie, kvalitativní výzkum

---

Doporučené zdroje informací

HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.

MÜCKE, Pavel a Lenka KRÁTKÁ, ed. Turistická odysea: krajinou soudobých dějin cestování a cestovního ruchu v Československu v letech 1945 až 1989. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018. Orální historie a soudobé dějiny. ISBN 978-80-246-4055-6.

MÜCKE, Pavel. Šťastnou cestu...?!: proměny politik cestování a cestovního ruchu v Československu za časů studené války (1945-1989). Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov, 2017. ISBN 978-80-7415-149-1.

PŮTOVÁ, Barbora. Antropologie turismu. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2019. ISBN 978-80-246-4354-0.

VANĚK, Miroslav a Pavel MÜCKE. Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie. 2., přepracované a doplněné vydání. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. Orální historie a soudobé dějiny. ISBN 978-80-246-2931-5.

Předběžný termín obhajoby

2023/24 LS – PEF

Vedoucí práce

Ing. Jan Čopík, Ph.D.

Garantující pracoviště

Katedra humanitních věd

Konzultant

PhDr. Sandra Kreisslová, Ph.D.

Elektronicky schváleno dne 27. 2. 2024

prof. PhDr. Michal Lošťák, Ph.D.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 12. 3. 2024

doc. Ing. Tomáš Šubrt, Ph.D.

Děkan

V Praze dne 12. 03. 2024

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci "Pamětnické reflexe o turismu v Broumově před rokem 1989 a po roce 1989" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu použitých zdrojů na konci práce. Jako autorka uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušil autorská práva třetích osob.

V Praze dne 15.3.2024

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala Ing. Janu Čopíkovi, Ph.D. za odborné vedení a pomoc při zpracování této bakalářské práce a PhDr. Sandře Kreisslové, Ph.D. za pomoc při konzultaci této bakalářské práce a také své rodině za podporu. Také děkuji informátorům a informátorkám za ochotu a čas, který věnovaly mému výzkumu.

Pamětnické reflexe o turismu v Broumově před rokem 1989 a po roce 1989

Abstrakt

Tato bakalářská práce pojednává o cestovním ruchu na Broumovsku a jeho vývoji před rokem 1989 a po roce 1989 prostřednictvím výpovědí narátorů v rámci orálně historických rozhovorů a studia archivních dokumentů. Hlavním cílem této bakalářské práce je zhodnotit cestovního ruchu v dané lokalitě před rokem 1989 a po roce 1989 a jeho změny na základě informací zjištěných ze zmiňovaných orálně historických rozhovorů a obsahové analýzy dokumentů.

Teoretická část práce se nejprve věnuje antropologii turismu se zaměřením i na historický vývoj turismu, typologie turismu, typologie turistů a autenticity v cestovním ruchu. Další kapitola popisuje celkový turismus na území České republiky před rokem 1989 a po roce 1989 a jeho historický vývoj. Poslední kapitola teoretické části práce se věnuje městu Broumov, včetně jeho historického vývoje a oblasti Broumovska.

Praktická část práce se zabývá průběhem aplikace kvalitativních metod, analýzou dat a jejich interpretací. Nejprve je tak popsán proces přípravy a průběh realizace metod orální historie a obsahové analýzy dokumentů. V průběhu výzkumu byly stanoveny základní zkoumané kategorie, mezi které patří téma cizineckého ruchu, českých turistů, turistických atraktivit a vybavenosti Broumova a vývoji turismu.

Následně je na základě získaných informací zhodnocen cestovní ruch na Broumovsku před rokem 1989 a po roce 1989, včetně jeho vývoje.

Klíčová slova: Broumov, turismus, antropologie, orální historie, kvalitativní výzkum

Reflection of the tourism witnesses in Broumov before 1989 and after 1989

Abstract

This bachelor's thesis discusses tourism in the Broumov region and its development before and after 1989 through the testimonies of narrators in the context of oral-historical interviews and the study of archival documents. The main objective of this bachelor's thesis is to evaluate tourism in the specified area before and after 1989 and its changes based on information obtained from the aforementioned oral-historical interviews and content analysis of documents.

The theoretical part of the thesis first focuses on the anthropology of tourism, including the historical development of tourism, typology of tourism, typology of tourists, and authenticity in tourism. Another chapter describes overall tourism in the Czech Republic before and after 1989 and its historical development. The final chapter of the theoretical part of the thesis focuses on the town of Broumov, including its historical development and the Broumov region.

The practical part of the thesis deals with the application of qualitative methods, data analysis, and their interpretation. The process of preparing and implementing oral history methods and content analysis of documents is described. During the research, basic examined categories were established, including the topics of foreign tourism, Czech tourists, tourist attractions, and the facilities of Broumov, as well as the development of tourism.

Subsequently, based on the acquired information, an evaluation of tourism in the Broumov region before and after 1989, including its development, is provided.

Keywords: Broumov, tourism, antropology, oral history, qualitative research

Obsah

1 Úvod	9
2 Cíl práce a metodika	11
2.1.1 Orální historie	12
2.1.2 Obsahová analýza	13
3 Teoretická východiska	14
3.1 Antropologie turismu	14
3.1.1 Historický vývoj turismu	14
3.1.2 Typologie turismu	16
3.1.3 Typologie turisty	17
3.1.4 Autenticita v cestovním ruchu	19
3.2 Vývoj cestovního ruchu na českém území	20
3.2.1 Cestovní ruch před rokem 1989	20
3.2.2 Cestovní ruch po roce 1989	21
3.3 Město Broumov	23
3.3.1 Historie	24
3.3.2 Broumovsko	24
3.3.3 KČT Broumov	26
4 Vlastní práce	27
4.1 Průběh kvalitativního výzkumu	27
4.2 Analýza a interpretace dat	30
4.2.1 Cizinecký ruch v Broumově	30
4.2.2 Čeští turisté v Broumově	33
4.2.3 Turistické atraktivity Broumova	37
4.2.4 Vybavenost pro cestovní ruch	40
4.2.5 Vývoj turismu	45
5 Výsledky a diskuse	48
6 Závěr	50
7 Seznam použitých zdrojů	51
8 Seznam obrázků a tabulek	53
8.1 Seznam obrázků	53
8.2 Seznam tabulek	53

1 Úvod

Turismus je klíčovým prvkem lidské společnosti. Jedná se o volně definovaný pojem, jak sdružující volnočasovou aktivitu spočívající v putování za zážitky a objevem, mezioblastní mobilitu, služby v cestování a další oblasti, tak propojující kultury, destinace a jednotlivce. Turismus jako významná forma mezioblastní mobility vyjadřuje nadbytek času a majetku, čímž se odlišuje od ostatních forem mezioblastní mobility, které jsou založené na nedostatku, jako je například uprchlictví. Vývoj turismu lze sledovat již od středověku, kde byl reprezentován zejména náboženskými poutěmi a kavalířskými cestami, až do současnosti, kdy se v něm uplatňuje masová dostupnost cestování a technologické inovace. S vývojem turismu se také začaly utvářet jeho různé podskupiny, mezi které patří například nábožensky motivovaný turismus, ekoturismus, turismus zaměřený na vyhýbání se hlavním turistickým destinacím a další. Zajímavým a neustále se rozšiřujícím druhem turismu je také kulturní turismus, obsahující prvky antropologie. Jedná se o druh turismu zaměřující se na cestování za účelem poznání určených kultur a obyvatel. Po značnou dobu historického vývoje turismu, bylo cestování spojováno s významnými překážkami v podobě vysokých finančních nákladů a logistických, politických a dalších problémů. Zároveň bylo také mnoho míst zcela nedotčeno turistickým ruchem. Po překonání daných překážek došlo ke značnému rozmachu turismu, který lze sledovat i nadále v současnosti. Rozmach turismu přinesl však i stinné stránky, projevující se v problémech s přelidněním v turistických destinacích, snižování kvality života místních obyvatel na úkor podpory služeb cestovního ruchu, vzniku občanských hnutí proti turismu a další. Masový turismus může mít také z antropologického pohledu nepříznivý vliv v podobě ovlivňování vývoje tradičních místních kultur a způsobů života.

K významným změnám v oblasti turismu v rámci historického vývoje turismu na území současné České republiky docházelo i v období před rokem 1989 a po něm. Období normalizace, definované rozmezím od události Pražského jara v roce 1968 až po událost Sametové revoluce roku 1989 je vyznačováno významnými společenskými a politickými změnami. V tomto období značně ovlivňoval politický režim jak každodenní život obyvatel, tak i turismus, například v podobě omezené možnosti cestování obyvatelstva a státním dohledem na běžné činnosti obyvatel. Po transformaci v roce 1989 došlo z rozmachu cestovního ruchu, který přinesl jak nové možnosti, tak i výzvy.

Právě proměnou turismu v popsaném období normalizace a následné transformaci, se zaměřením na město Broumov na území České republiky, se zabývá tato práce. V práci je kladen důraz na výzkum a analýzu pamětnických reflexí jednotlivců, kteří informovali prostřednictvím osobních vzpomínek a postojů o vývoji a transformaci turismu v Broumově a působících politických, ekonomických, sociokulturních a dalších faktorů. Nejprve je tak stanoven cíl a metodický postup s představením průběhu realizovaného výzkumu. Následuje teoretická část popisující dosavadní výsledky bádání a teoretické koncepty odpovídající tématu práce. Další částí práce je praktická část obsahující popis sběru, analýzy a interpretace dat. Poslední kapitola je věnována finálním výsledkům a zhodnocení.

2 Cíl práce a metodika

Cílem bakalářské práce je prostřednictvím orálně historických rozhovorů a studia dokumentů zhodnotit cestovní ruch na Broumovsku před rokem 1989 a jeho změny v době transformace.

Na základě postupu kvalitativního výzkumu byla zformulována výzkumná otázka: *Jaký byl cestovní ruch v Broumově před rokem 1989 a jak se proměnil po roce 1989?*

Teoretická část bakalářské práce spočívá ve studiu odborných informačních zdrojů a odborné literatury o kvalitativním přístupu, turismu, turismu v Broumově a dalších souvisejících tématech. Podle získaných poznatků a informací jsou následně formulovány teoretické základy práce. V souladu s těmito získanými poznatky a informacemi jsou definována témata antropologie turismu a vývoje cestovního ruchu na českém území před rokem 1989 a po roce 1989. Nakonec jsou popsány základní informace o městě Broumov.

V praktické části práce je pro získání dat za účelem zhodnocení cestovního ruchu v Broumově prostřednictvím výzkumu využít kvalitativní přístup a jeho metody. Konkrétně se jedná o metody realizace orálně historických rozhovorů s narátory vybraných na základě určitých kritérií odpovídajících tématu práce a obsahové analýzy dokumentů, především archivních dokumentů souvisejících s tématem práce. V rámci realizace výzkumu je popsána její příprava a průběh. Dále jsou zaznamenány orálně historické rozhovory a získané dokumenty podrobeny analýze, interpretaci a kategorizovány do základních tematických celků.

Nakonec je na základě získaných informací během výzkumu, analýzy a interpretaci dat a nabytých poznatků z odborných zdrojů zhodnocen cestovní ruch na Broumovsku před rokem 1989 a po roce 1989, včetně jeho vývoje a změn v době transformace.

2.1.1 Orální historie

Orální historie patří mezi metody kvalitativního výzkumu, jež staví na osobních prožitcích subjektů a individuálních sdělení. Jádrem metody jsou popisy minulosti, které jsou předávány mezi lidmi pomocí mluveného slova. Klíčovým prvkem je tak lidská paměť. Orální historie představuje sadu postupů pro zkoumání událostí, dob, či procesů skrze ústní podání jednotlivců s cílem získat nové poznatky a porozumět situaci (Vaněk a Mücke, 2015, s. 14). Mezi ústřední formy metody se řadí rozhovor a životní příběh. Rozhovor je spojen s určitou jednotlivcem prožitou historickou událostí a je uplatňován primárně v případech, kdy je tazatel omezen časovým rámcem, či tématem. V opačném případě přechází rozhovor do formy volného vyprávění životního příběhu, kde narátor není dotazován na předpřipravené otázky. Tato forma vychází z přesvědčení o správném posouzení výkladu životních okamžiků pouze na pozadí životního příběhu (Vaněk a Mücke, 2015, s. 140-141; Hendl, 2016, s. 164).

Orální historie je metodou využívanou jak antropology, tak i sociology a etnology, která uplatňuje obory společenských a humanitních věd. Řadí se do několika proudů a jak již bylo zmíněno, patří mezi metody kvalitativního výzkumu. Metoda si klade za cíl získat komplexnější a hlubší porozumění lidské minulosti v historickém kontextu na základě zachycení a interpretace vzpomínek a příběhů z vyprávění jednotlivců. Mezi klíčové vlastnosti metody patří reflexe každodenních prožitků, zaměření na každodennost a upřednostňování opomíjených vrstev společnosti, o jejichž výkladu historických událostí nebyl dříve zájem. Jelikož metoda spočívá v získávání obrazu lidské minulosti prostřednictvím mluveného slova dotazovaných jednotlivců, je potřeba při procesu sběru dat dbát na značné etické nároky a přistupovat obezřetně k citlivým oblastem (Vaněk a Mücke, 2015, s. 40-42). Stejně tak bývá někdy metoda považována za nespolehlivou kvůli určité nepřesnosti dat pamětníků a je vhodné ji doplňovat dalšími metodami kvalitativního výzkumu (Vaněk a Mücke, 2015, s. 19-20).

Původ historického vývoje metody sahá do období začátku druhé poloviny 20. století, kdy byla využita jako zásadní metoda pro zkoumání generačních transformací v Německu. I předtím však byly provedeny výzkumy s prvky biografického výzkumu. Metoda se následně rozšířila v Evropě, přičemž do východní Evropy se rozšířila až v 90. letech po pádu železné opony. Předními propagátory metody na území České republiky byli Pavel Mücke a Miroslav Vaněk (Vaněk a Mücke, 2015, s. 40-42).

Orální historie je těsně spojena s fenoménem paměti. I přes to, že paměť se zabýval již Aristoteles, k jejímu intenzivnímu studiu docházelo až v 70. letech 20. století, kdy se rozvíjela i metoda orální historie. S odchodem pamětníků historických událostí první poloviny 20. století se začali objevovat otázky co by mohlo být zapomenuto a co by mělo být uchováno pro následující generace. V přenesení paměti do středu odborného zájmu sehráli zásadní roli také vynálezy nových elektronických médií umožňujících zachování lidských příběhů v autentické podobě (Šubrt a Pfeiferová, 2010, s. 9-11; Maslowski a Šubrt, 2014, s. 7).

2.1.2 Obsahová analýza

Jak již bylo zmíněno, metoda orální historie bývá někdy považována za nespolehlivou a je vhodné doplňovat realizovaný výzkum dalšími metodami. Právě jednou z těchto metod běžně využívaných za daným účelem je metoda obsahové analýzy (Vaněk a Mücke, 2015, s. 19-20).

Realizovaný výzkum je tak doplněn metodou obsahové analýzy archivních dokumentů vztahujících se k danému tématu. Jedná se o metodu založenou na identifikaci a tvorbě závěrů z textů a jiných materiálů využívanou za účelem podrobnějšího pochopení dané problematiky (Balíková, 2003; Vaněk a Mücke, 2015, s. 19-20). Metoda definuje systematický přístup k identifikaci a interpretaci obsahu textů a jiných zdrojů s cílem získat hlubší pochopení dané problematiky. Při implementaci obsahové analýzy je běžně využíváno členění textu do menších jednotek, jež jsou dále zkoumány a kategorizovány. Stejně jako metoda orální historie prošla i metoda obsahové analýza dlouhým vývojem a je využívána v mnoha různých oborech (Balíková, 2003; Hájek, 2014, s. 57-112).

3 Teoretická východiska

3.1 Antropologie turismu

Stěžejním tématem práce je obor antropologie turismu. Ačkoliv neexistuje jednotná definice pro pojem cestovní ruch, či jeho složky a její vytyčení je problematické, existují dílčí definice z různých vědních oborů, které nahlízejí na pojem z několika úhlů pohledu. Jedna z těchto definic například popisuje cestovní ruch jako činnost osob, které cestují na určitou dobu mimo své obvyklé prostředí za jiným hlavním účelem, než je vykonávání výdělečné činnosti v daném prostředí (Lochmannová, 2015, s. 8). Mezi klíčové znaky cestovního ruchu se také řadí nutnost existence volného času, existence potřebného finančního majetku, opuštění běžného každodenního života, odpočinek od pracovních povinností, pobyt mimo bydliště a určité trvání tohoto pobytu (Palatkova, 2006, s. 7).

Oblast antropologie turismu, lze chápat jako vědní disciplínu spadající do studie turismu, zabývající se konkrétně studiem cestování a jeho dopadů na jednotlivce, společnosti a kultury. Nejedná se tak pouze o výzkum samotné činnosti cestování, ale i o výzkum vzájemného působení a ovlivňování mezi cestovateli a místními komunitami a dopady cestování na kultury a životní styly. Důležitým aspektem jsou také volnočasové aktivity spojené s cestováním, jež nesouvisí s každodenností turisty a ukazují jednotlivé zájmy a preference cestovatelů (Půtová, 2019, s. 54-55).

3.1.1 Historický vývoj turismu

Jak již bylo zmíněno, vývoj turismu lze názorně sledovat již v období středověku. S prvními zmínkami o realizaci turismu se však můžeme setkat dokonce již v období starověku, konkrétně v období antiky (Lochmannová, 2015, s. 9). V této době byla Olympia významnou turistickou destinací a cílem mnoha turistických poutí, neboť se zde každé čtyři roky konala důležitá sportovní událost, konkrétně olympijské hry. Zajímavostí je, že již turistická destinace této doby nabízela pro poutníky různé turistické služby jako je například ubytování, strava, či prodej suvenýrů. Ve stejném období se můžeme také setkat s dalšími druhy turismu jako je nábožensky motivovaný turismus a zdravotně motivovaný turismus. Cíli poutí těchto dvou druhů turismu byly především chrámy věnované různým bohům (Chrám boha Asklépia na Kosu) a věštírny (Apollonova věštírna v Delfách).

Na cestování v Římské říši mělo pozitivní vliv zejména zlepšení dopravních cest, které umožnilo primárně bohatým Římanům cestovat do svých letních sídel mimo Řím za účelem rekreace. V této době v Římské říši bylo také několik významných turistických destinací. Jedná se samozřejmě o hlavní město říše Řím, dále Neapol, Cumae, Baiiae a mnohé další. Mimo to, se také obyvatelé říše vydávali za kulturním turismem do odlehlejších krajín jako jsou Athény, Rhodos, Egypt a další (Půtová, 2019, s. 11-12).

Po vzkvétajícím turismu v období starověku, přinesl začátek středověku jeho útlum. To bylo zapříčiněno primárně rozpadem Západořímské říše, což vedlo k nestabilitě na jejím území a častým nájezdům barbarských kmenů. Kromě toho se v té době cestování stalo velmi nebezpečnou aktivitou z důvodu častého výskytu lapků na cestách a pirátů na moři. Cestování za účelem rekreace tak prakticky vymizelo a jediní lidé, kteří podnikali výpravné cesty byli obchodníci, za účelem obchodu a získávání nových zdrojů. Až v pozdním období středověku se začal turismus opět v Evropě popularizovat. Cestování v tomto období bylo běžnou aktivitou pro vyšší vrstvy, pro které mělo i sociální dimenzi, neboť prostřednictvím cestování prosazovali svůj osobní status, moc a ekonomické zájmy. Panovníci cestovali za účelem kontroly svého území a plnění diplomatických cílů a církevní představitelé zase za účelem účasti na koncilech. Mimo ně, cestovali také řemeslníci za účelem nalezení lepšího prostředí pro své živobytí, vojáci, posli, či studenti za účelem své práce a poutníci cestující dle obrazu Krista. Na opět rostoucí turismus museli reagovat města s jejich službami pro turisty (Půtová, 2019, s. 12-14).

Vývoj turismu v období novověku hnal zejména vliv kolonialismu. V této době docházelo k prozkoumávání nových zemí, a tak se začala utvářet nová forma turismu s cílem nalezení poznání a dobrodružství. V této době se také můžeme setkat s prvními předchůdci novodobých turistů. Jedná se o mladé šlechtice, kteří podnikali kavalírské cesty jako poslední část své výchovy za účelem vzdělání, zábavy, poznání kultur a rekreace, aby byli schopni zapadnout do prostředí evropských dvorů. Obdobně cestovali i tovaryši pro poznání cizích prostředí a naučení se dalších řemeslných dovedností (Půtová, 2019, s. 14-18).

Začátek 17. století přinesl významný rozvoj lázeňství, které se stalo jedním z hlavních cílů cestovního ruchu. Později vznikaly i přímořské lázně, které začaly nabízet koupání v moři jako rekreační činnost. Na začátku 19. století začalo být cestování za rekreací k moři přístupné alespoň v minimální podobě, především jako jednodenní výlet i dělnické třídě. Turismus se v moderní době neustále vyvíjel a stával se tak pravidelnou a organizovanou formou rekreace od starostí a stresů této doby (Půtová, 2019, s. 18-25).

Dalším inovativním evolučním krokem ve vývoji turismu byl vznik organizovaných turistických zájezdů. Průkopníkem tohoto evolučního kroku byl Thomas Cook, který založil první cestovní kancelář a realizoval první organizovaný zájezd. U zájezdů bylo již v této době samozřejmostí propojení dopravy, stravování a ubytování (Lochmannová, 2015, s. 9-10).

Období dvou světových válek přineslo pro turismus i přes značný negativní vliv taktéž mnoho inovací. V tomto období totiž docházelo ke značnému rozvoji infrastruktury, industrializace, osobních lidských práv, a tedy i nárůstu finančního příjmu a volného času. Mimo to se také začaly objevovat nové dopravní prostředky jako automobily, autobusy, motorky, cyklistická kola a letadla, které umožňovaly dopravu turistů za nižší náklady. Stejně tak se rozvíjelo i ubytovací zařízení a vznikaly hotely, autokempy, motely a další (Lochmannová, 2015, s. 10-11).

Moderní doba ještě více rozšířila světový turismus, přičemž se stal masovým. Také zavedla nové druhy turismu jako je virtuální turismus využívající nejmodernější technické inovace, ekoturismus a další. Vznikl produkt cestování *all inclusive*, tedy komplexní produkt za celkovou cenu, a letecká doprava se stala dostupnější (Půtová, 2019, s. 31-39).

3.1.2 Typologie turismu

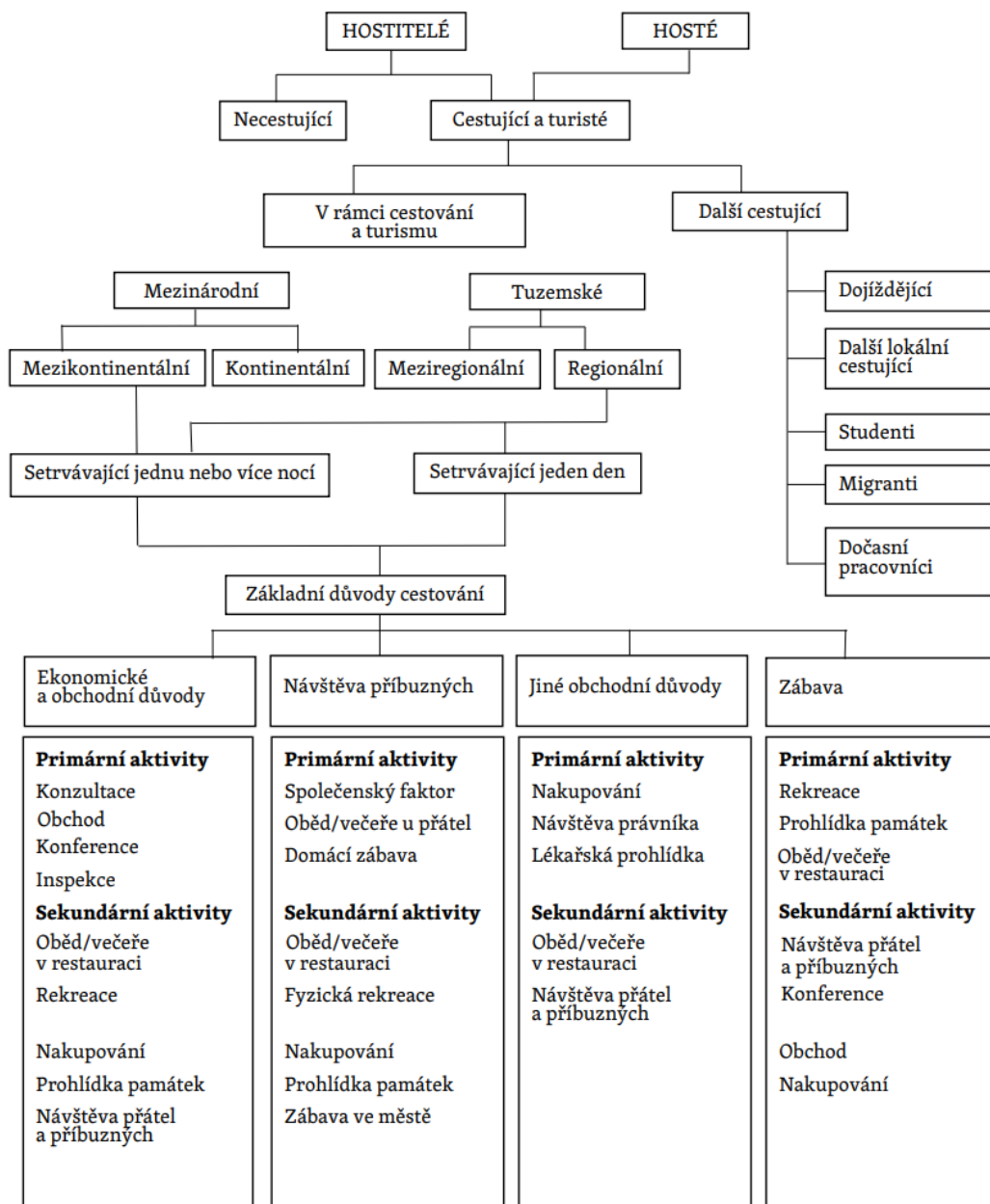
Pro výzkum cestovního ruchu jako sociokulturního jevu se naskytuje široká paleta teoretických přístupů. Tyto teoretické přístupy vychází z jednotlivých vědních disciplín, mezi které se řadí zejména sociologie, filozofie, religionistika a antropologie. V rámci samotného antropologického výzkumu vzniklo několik teoretických přístupů, vyznačující se odlišnými interpretacemi a výklady příčin a motivů vzniku a rozvoje turismu. Dané přístupy odkazují na různé motivy a podněty formující jednoznačný pohled na turismus a ovlivňující formulaci jednotlivých typů turistů. Mezi vzniklé typologie patří:

- **Novodobé hledání posvátna** – výzkum turismu jako forma hledání duchovních zážitků a posvátných míst, přičemž je cestování vnímáno jako cyklická událost.
- **Turismus jako nástroj sociokulturní, ekonomické a environmentální změny** – zaměřuje se na ovlivňování formace sociálních, kulturních, ekonomických a environmentálních změn turismem. Turisté jsou v tomto přístupu vnímání jako aktéři pozitivních a negativních změn na destinace
- **Turismus jako specifické formy neokolonialismu a imperialismu** – tento přístup klade důraz na vliv vztahů mezi turisty a obyvateli regionu na vznik struktur moci.
- **Turismus jako způsob a forma vytváření etnických vztahů a konstrukce kulturních identit** – cestování vnímáno jako prostředek umožňující propojení lidí s různými kulturami a utváření vlastní identity.
- **Únik z běžného do nevšedního života**
- **Hledání, získávání, nebo potvrzování zkušeností**
- **Forma sociální terapie**
- **Formování a posilování identity, ega a sociálního statusu** (Půtová, 2019, s. 54-68; Lochmannová, 2015, s. 18-35)

3.1.3 Typologie turisty

Turista je zásadní aktér oblasti turismu. Charakteristika a typologie turistů závisejí na rozmanitém množství variabilních faktorů. Dílčí definice turisty se zaměřují zejména na jednotlivé aspekty turisty a jeho chování a prožívání. Nebo jej definují v kontextu skupiny s jednotnými znaky a kategorizací. Taková kategorizace cestujících a důvodů cestování je podrobně vyobrazena na obrázku 4 (Půtová, 2019, s. 69-86). Například cestování pro potěšení je charakterizováno hledáním aktivního, či pasivního odpočinku. Turista tak opouští domov s cílem rekreace a potěšení. Avšak i když se turista může pravidelně vracet na stejné místo, každá jeho cesta je jedinečná. Jedním z klíčových prvků turistické zkušenosti je tedy dynamika a unikátnost každé cesty. Během jedné cesty může totiž přijímat odlišné role, měnit své motivace a prožívat různorodé zkušenosti (Lochmannová, 2015, s. 45-46).

Obrázek 1 - Kategorizace cestujících a důvodů cestování (Půtová, 2019, s. 71)

Průběh procesu tvorby typologií turistů ovlivňovali různé výzkumné oblasti a osobnosti, jež formulovali základní typy. První perspektiva zahrnuje psychologické, kulturní a sociální proměnné, mezi které patří hodnoty, motivace, osobnostní rysy, zájmy, postoje, očekávání a sociální zkušenosti. Tato perspektiva byla uplatňována zejména v 70 letech 20. století. Druhá perspektiva je soustředěna na segmentační proměnné jako je věk, procestovaná vzdálenost, životní cyklus rodiny, či zvolené destinace. Jsou tedy zdůrazněny fyzické a demografické charakteristiky turistů, které mohou ovlivňovat jejich chování na cestách. Poslední perspektiva je zaměřena na rozhodovací proměnné, tedy posloupnost rozhodování, styl rozhodování, filozofie cestování a strategie vyhledávání informací. Je tak kladen důraz na procesy vedoucí k rozhodnutí o cestování. Lze tak celkově říct, že konkrétní typ turisty, jeho motivace, cíle, zájmy a potřeby značně ovlivňují podobu turismu a jeho formy (Půtová, 2019, s. 69-86).

3.1.4 Autenticita v cestovním ruchu

Autenticitu v oblasti cestovního ruchu lze chápat jako zásadní subjektivní a dynamický faktor motivující turistu k cestování a ovlivňující výběr cílové destinace. Turistika je totiž projevem vyhledávání autentických a netradičních zážitků. Autentická zkušenost se projevuje zejména v pocitech kontaktu turistů se skutečným světem. Stavebními kameny autenticity jsou jednotlivé znaky, symboly a představy a je výsledkem různých perspektiv a interpretací. Autenticita tak není jednoznačný a univerzální pojem a různí turisté mohou vytvářet různé významy vztahující se k totožným objektům. V kontextu autenticity není považován za autentický pouze originál, ale i kopie a další reprodukce. Důležitým prvkem je totiž působící míra autenticity (Půtová, 2019, s. 87-91).

3.2 Vývoj cestovního ruchu na českém území

Následující kapitola popisuje souhrnný vývoj cestovního ruchu na českém území před rokem 1989 a po roce 1989 se zaměřením na hlavní události, které jej významně ovlivnily.

3.2.1 Cestovní ruch před rokem 1989

Cestovní ruch v Československu se do roku 1989 stále utvářel a vznikaly různé formy turismu. Po roce 1945 začal rozmach cestovního ruchu, avšak brzy jej začala utlumovat politická omezení vztahující se k cestování do zahraničí. V roce 1948 se k vládnoucí moci dostala komunistická strana, která začala realizovat znárodnění podniků a zasloužila se o zprerhání vztahů na mezinárodní úrovni vedoucí k omezení cestování do zahraničí. Celá situace směřovala ke snížení turismu, zejména ke snížení počtu zahraničních turistů na území Československa (Franc a Knapík, 2013).

K obnovení cestovního ruchu, zvláště množství zahraničních turistů na území Československa došlo až roku 1955. V tomto roce se cestování začalo pomalu uvolňovat alespoň do socialistických zemí. O deset let později, vznikla státní cestovní kancelář Čedok, která organizovala jak zahraniční cesty, tak i tuzemské (Mücke, 2017, s. 126-129).

V roce 1968 probíhalo období uvolňování, to však zastavila invaze vojsk Varšavské smlouvy. I nadále bylo možné cestovat do spřátelených socialistických zemí, avšak zájemci o cestování byli přísně prověřováni a všichni museli projít celní kontrolou. Došlo k uzavření cest na západ a také byl zaveden devizový příslib.

Ke změně docházelo v průběhu osmdesátých let, kdy se země uchýlila k mírnému otevírání se západu, tudíž se začaly do Československa dostávat i západní hotelové řetězce a vznikl například významný Hotel Inter-Continental v Praze. V roce 1979-1980 došlo k ekonomické krizi, to vedlo občany Československa ke změně preferencí destinací při cestování. Začali více upřednostňovat tuzemský turismus a mezi oblíbené cestování patřilo navštěvování chat a chalup (Mücke, 2017, s. 228-262).

V období konce osmdesátých let se Československo snažilo inspirovat ze zahraničí a docházelo k rozsáhlým renovacím a novým výstavbám ubytovacích kapacit. V té době docházelo také k posílení kontaktů Československa se zahraničím. Bylo zjištěno že místní obyvatelé utrácejí zlomek toho, co obyvatelé jiných zahraničních zemí.

V roce 1989 došlo k sametové revoluci, která přinesla velkou změnu pro cestovní ruch. Nastoupila demokracie a začaly se otevírat hranice do ostatních zemí, což vedlo k svobodnému pohybu obyvatel a k novým investičním možnostem do cestovního ruchu. Tím se začala tvořit nová forma cestovního ruchu do následujících let (Mücke, 2017, s. 269-320).

3.2.2 Cestovní ruch po roce 1989

Po roce 1989 docházelo také k různým transformacím cestovního ruchu, jelikož byl zaveden proces privatizace a otevřela se ekonomika. Privatizace měla pomoci restrukturalizovat a modernizovat ekonomiku, čímž přispěla i k proměně cestovního ruchu. Privatizace se dělila na privatizaci velkou a malou. Při malé privatizaci se navracela do soukromého vlastnictví základní infrastruktura, kdežto velká privatizace se týkala zejména národního podniku Čedok. Při vzniku soukromého podnikání se místní cestovní ruch začal rozšiřovat o nově vznikající cestovní kanceláře či další turistické služby. V této době docházelo k největšímu rozvoji a zároveň se začaly objevovat nové překážky pro podnikání v tomto odvětví.

Ke konci roku 1989 se na území Československa nacházelo pouze 11 cestovních kanceláří. To se však změnilo v následujících letech, kdy se počty cestovních kanceláří dynamicky navyšovaly a v roce 1995, již bylo cestovních kanceláří 1100.

Pro rozvoj turistického průmyslu, bylo důležité propagovat český cestovní ruch v zahraničí, pro tyto účely byla v roce 1993 vytvořena Česká centrála cestovního ruchu, která dnes existuje pod názvem CzechTourism. V roce 1996 se změnila organizační struktura, kdy řízení cestovního ruchu začalo spadat pod Ministerstvo pro místní rozvoj.

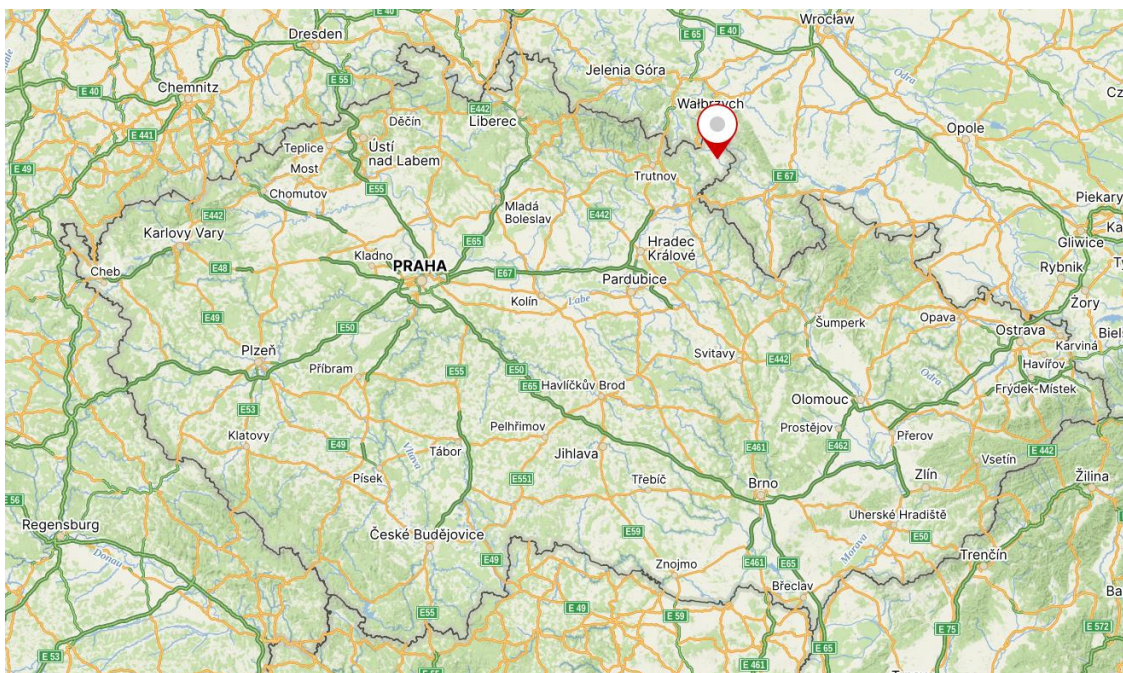
Po velké poptávce po zahraničním turismu došlo v roce 1995, kdy se zrušily limity pro nákup deviz, to umožnilo turistům směnit jakoukoliv peněžní částku při cestě do zahraničí. To však zapříčinilo i nižší poptávku po dříve oblíbeném vnitrozemním cestovním ruchu. Během let příjezdový turismus stále rostl, především díky výhodné geografické poloze a atraktivitě pro zahraniční turisty.

Během roku 1997 začal zájem o turismus mírně opadat, proto byl vytvořen program pro rozvoj cestovního ruchu. Byla značně zpřísněna legislativa za účelem vyšší kvality souvisejících služeb a zatraktivnění destinace. V roce 2000 získala Praha titul Evropského města kultury, což význačně přispělo oblíbenosti této destinace a navýšilo cestovní ruch. Další změna nastala v roce 2004, kdy Česká republika vstoupila do Evropské unie. To výrazně zjednodušilo vízovou a pasovou politiku, jelikož bylo možné cestovat i bez cestovního pasu. Další příznivé změny pro cestování byly zavedeny roku 2007, kdy se Česká republika zařadila do Schengenského prostoru, což mělo další pozitivní vliv pro turistický ruch.

Po shrnutí těchto let, lze konstatovat, že po roce 1989 nastala významná změna pro rozvoj cestovního ruchu v zemi, především díky privatizaci, otevřené ekonomice a změnám ve vízové politice (Indrová et al, 2008, s. 16-25).

3.3 Město Broumov

Město Broumov se nachází na území Královéhradeckého kraje v regionu Broumovsko. Město leží asi 30 km severovýchodně od města Náchod a nachází se blízko polských hranic. Konkrétní poloha města v České republice je znázorněna na obrázku 2. Broumov má bohatou historii, kulturní dědictví a přírodní krásy obklopující okolí města.

Obrázek 2 - Umístění Broumova na mapě ČR (Mapy.cz, 2024)

Dominantou Broumova je starý cisterciácký klášter, který byl založen roku 1256 a stal se jednou z nejnavštěvovanějších památek ve městě. Nachází se zde například jedna z největších barokních knihoven v Evropě. Klášter doplňuje unikátní sestava kostelů po městě i v okolních obcích. Další kuriozitou je hřbitovní kostel Panny Marie, který je jednou z nejstarších dřevěných staveb dochovaných v České republice.

Město nabízí také kulturní program, každoročně se pořádá letní festival hudby, tance a divadla, koná se spousta koncertů v parcích či kostelích.

V Broumově je pestrá nabídka ubytování, nachází se zde hotely, penziony, ubytování u soukromníků, ubytování v Klášteře, ale i kempy v nedalekém okolí (Region Broumovsko, nedatováno).

3.3.1 Historie

Historie města začíná již okolo 13. století. Broumovský výběžek byl odjakživa do sebe uzavřené území, a tudíž jeho kultura vznikala uvnitř jeho hranic. Tato kultura měla svůj specifický charakter díky daným faktorům, jelikož zde bylo civilizační spojení s Prahou a také blízkost Kladska z geografického pohledu. Osídlení Broumova bylo plánovitě vedeno Břevnovským benediktýnským opatstvím, to také vystavělo v okolí kostely a fary. Broumov byl pravděpodobně založen v roce 1255. Roku 1348 Broumov získal další práva jako měli například měšťané v Hradci králové nebo Kladsku (Bergmann et al., 2003, s.11).

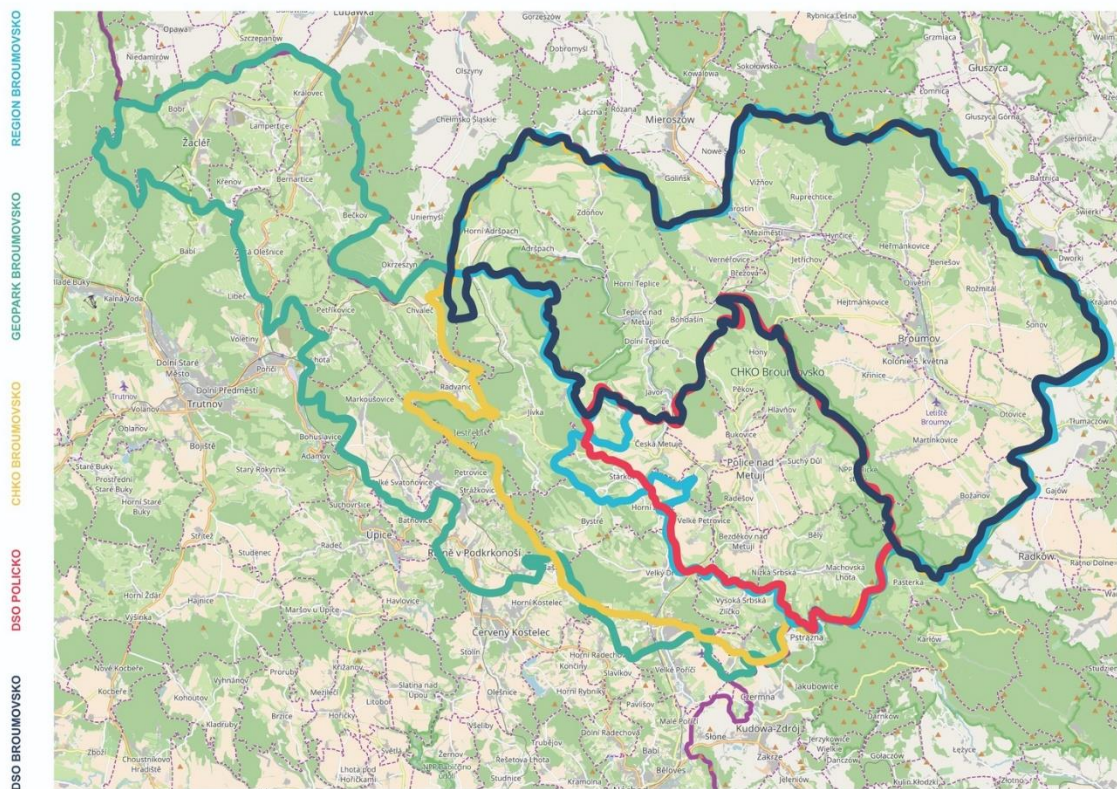
V 19. století došlo k velkému rozvoji, vznik železnice, vznik obecní samosprávy, zrušení poddanství a také i industrializace ve výrobě textilu. Roku 1956 byla v Olivětině, který je dnes součástí Broumova, vybudována tkalcovna, pod názvem VEBA, tato výrobní textilní existuje dodnes (Baštecká a Trenčanská, 2013, s. 10).

Později byl Broumov silně ovlivněn druhou světovou válkou. Broumovský výběžek byl součástí Sudet, a tudíž připojen k Německé říši. Po skončení druhé světové války bylo z Broumova vysídleno až 22000 Němců. Pozemky a majetek, který byl zkonfiskován státem byl postupně rozdělen novým osídlencům z okolních regionů či reemigrantům z ciziny. Jelikož bylo obyvatelstvo města z většiny obměněno, narušilo to zcela kulturní život města. Změna přišla po revoluci roku 1989, odkdy dochází k navazování vztahu obyvatel minulých a současných (Baštecká a Trenčanská, 2013, s. 10-11).

3.3.2 Broumovsko

Jedná se o region, který se nachází v severovýchodních Čechách, jeho středem je město Broumov. Nachází se zde chráněná krajinná oblast, která se rozkládá na Broumovské vrchovině. Ptačí oblast Broumovsko se potom nachází na středu CHKO Broumovsko. Oblast Broumova je vyobrazena na obrázku 3, kde modrou barvou je vyznačený region Broumovsko, zelenou barvou geopark Broumovsko, žlutou barvou CHKO Broumovsko, červenou barvou sousední oblast Regionu Broumovsko DSO Policko a černou barvou DSO Broumovsko.

Obrázek 3 - Broumovsko (Region Broumovsko, nedatováno)

Nedaleko Broumova se nachází Teplicko-Adršpašské skály (asi 15 km), které jsou umístěné na pomezí Česka a Polska. Jedná se o geologickou oblast známou především svými skalními městy a pískovcovými skalními útvary. Tato lokalita je nejvíce známá turistickými trasami a horolezectvím.

Další významnou lokalitou v okolí Broumova jsou Broumovské stěny, jedná se o skalní masiv, který se nachází v bezprostřední blízkosti města. Na tomto místě se také nacházejí pískovcové útvary vhodné pro turistiku a horolezectví.

Okolí Broumova je ideální místo pro využití různých outdoorových aktivit především díky své rozlehlé přírodě (AOPK ČR, 2024).

3.3.3 KČT Broumov

V Broumově je oblíbenou volnočasovou činností turistika, především díky místním přírodním podmínkám. Místní turistická historie sahá až do konce 19. století, kdy v roce 1886 byla založena první turistická organizace. Jednalo se o samostatnou pobočku Německého krkonošského spolku. Náplní spolku byla údržba a značení turistických cest za podpory zdejšího benediktýnského kláštera, který se podílel i finančně. V Broumově se také nacházela pobočka turistického oddílu Rakouského krkonošského spolku.

Odbor Klub českých turistů v Broumově zahájil svou činnost v roce 1945 a schválen byl již roku 1946. Klub ve svých začátcích neprovozoval mnoho činností, hlavní náplní v těchto letech bylo přeznačení starých německých tras na jednotné KČT značení. V roce 1949 se stal součástí TJ Slovan Broumov jako oddíl turistiky, jeho náplní byla také údržba a značení cest. Mnoha z prvorepublikových turistických tras však ani opravena nebyla, z důvodu uzavřených hranic do Polska. Především až po roce 1989 nastala lepší situace pro rozvoj turistiky v Broumově a znovuoživení Klubu českých turistů.

Broumovský odbor KČT patří mezi malé odbory. V současné době se zde nachází okolo 15 členů, kteří se starají o údržbu 106 km dlouhých značených cest. V přítomnosti Klub pořádá dvě akce ročně, v zimě je to *Přejezd Javořích hor – Memoriál Emericha Ratha* a v letním období *Putování Broumovskem*. V dnešní době se KČT Broumov také zabývá problematikou přeshraniční propojenosti se sousedním Polskem. Na obrázku 4 je logo KČT Broumov (Kopecký a Kolinková, 2020).

Obrázek 4 - Logo KČT Broumov (Kopecký a Kolinková, 2020)

4 Vlastní práce

Vlastní práce je věnována realizovanému kvalitativnímu výzkumu. Jeho popis je rozdělen do dvou kapitol, přičemž první kapitola obsahuje informace o průběhu výzkumu, tedy informace o tom, jak byly nalézání a vybírání narátoři a jaká kritéria byla stanovena pro jejich výběr, základní popis narátorů a průběh rozhovorů. Tato část také obsahuje obdobně informace o realizované obsahové analýze dokumentů, tedy informace o tom, jaké dokumenty byly analyzovány a jak byly nalezeny. Druhá část je již věnována samotné analýze a interpretaci získaných dat. Zjištěné informace jsou rozděleny do jednotlivých tematických okruhů. Realizovaná analýza a interpretace dat společně se zpracovanou teoretickou částí práce tvoří základ pro další kapitolu věnovanou finálnímu zhodnocení a výsledkům práce.

4.1 Průběh kvalitativního výzkumu

Jelikož je cílem této práce zhodnotit cestovní ruch v Broumově před rokem 1989 a po roce 1989 na základě pamětnické reflexe pomocí metod kvalitativního výzkumu, byla pro výzkum zvolena metoda orální historie doplněná metodou obsahové analýzy dokumentů.

Nejprve tak byla realizována metoda orální historie. Před uskutečněním samotných orálně historických rozhovorů bylo potřeba jako první stanovit kritéria pro výběr narátorů, nalézt narátory a vybrat vhodné narátory, kteří podléhají stanoveným kritériím. Kritéria byla zaměřena na výběr lidí, kteří se alespoň částečně podíleli, nebo byli alespoň parciálně napojeni v Broumově před rokem 1989 a po roce 1989 na utváření cestovního ruchu, či jeho součástí. Narátoři byli získáváni různými způsoby, nejčastěji byla uplatňována metoda sněhové koule, kdy narátoři doporučují další narátory například z řad jejich známých, či rodinných příslušníků. Ve výsledku z 12 oslovených lidí jich souhlasilo s rozhovorem 9, tedy 6 žen a 3 muži. Seznam a popis narátorů zobrazuje tabulka 1. Rozhovory se vždy realizovali výhradně osobně, a to jak v domácím prostředí narátorů, tak na veřejných místech, konkrétně v kavárnách. To vedlo k občasnému narušování vyprávění okolními vlivy, tedy přítomností členů rodiny ve vedlejších místnostech, zvonění telefonu a další. Před vyprávěním pamětníků jim byl vždy předložen informovaný souhlas o nahrávání rozhovoru. Jelikož pamětníci občas podali pouze krátké vyprávění životního příběhu, byli pobízeni k dalšímu vyprávění pomocí otázek náležících k tématu. Výsledná průměrná délka rozhovorů se pohybuje kolem jedné hodiny. Některé rozhovory byly ovlivněny předchozí

známostí mezi autorkou práce a narátory, což mohlo mít, jak pozitivní vliv na rozhovory, tak negativní, například v podobě odbíhání narátorem od tématu. Jak již bylo zmíněno, rozhovory s narátory byly nahrávány a následně autorkou transformovány do psané podoby. Z důvodu zachování anonymity jsou v práci nářatoři a osoby v rozhovorech zmiňované uváděny pod smyšlenými jmény, přičemž byli pro kontrolu přepsané rozhovory také rozeslány pamětníkům zpět ke kontrole a validaci. Získaná data z výzkumu byla dále analyzována, zpracována a identifikována do tematických celků, na základě čehož byla vypracována praktická část práce. Vzniklé materiály z výzkumu, tedy informované souhlasy, nahrávky a přepisy rozhovorů byly uloženy v soukromém archivu autorky práce.

	pohlaví	věk	Působnost v cest. ruchu	Datum a místo pořízení
Alena	žena	50	servírka, pokojská, provozní penzionu	Únor 2023, Broumov Kavárna
Anna	žena	85	servírka	Únor 2023, Božanov Domov narátora
Bedřich	muž	65	Provozní penzionu, projekt pro rozvoj turismu	Únor 2023, Božanov Domov narátora
Dagmar	žena	65	Klub českých turistů	Únor 2023, Broumov Kavárna
Jiří	muž	72	Spolek spolupráce Česka a Polska	Únor 2023, Broumov Domov narátora
Ludmila	žena	75	servírka, pokojská, provozní penzionu	Únor 2023, Broumov Domov narátora
Martina	žena	60	servírka	Únor 2024, Broumov Domov narátora
Veronika	žena	70	Spolek spolupráce Česka a Polska	Leden 2024, Broumov Domov narátora
Zdeněk	muž	62	provozní penzionu	Únor 2024, Broumov Domov narátora

Tabulka 1 - Přehled narátorů (Vlastní zpracování)

Jak již bylo řečeno, součástí realizovaného výzkumu je i metoda obsahové analýzy dokumentů. Pro účely práce bylo nalezeno a analyzováno pět archivních souborů uložených ve Státním okresním archivu Náchod. Konkrétně se jedná o soubory *Archiv města Broumov*, obsahující popis cizineckého ruchu v Broumově do roku 1945. Dále dva soubory dvou sdružení cestovního ruchu fungujících v oblasti Broumavska *Spolek pro povzbuzení cestovního ruchu Dolní Adršpach* a *Sdružení cestovního ruchu – místní sdružení Teplice nad Metují*. Posledními nalezenými soubory byly fondy *Okresní národní výbor Broumov II* a *Okresní národní výbor Náchod II* obsahující materiály Odboru obchodu a cestovního ruchu.

4.2 Analýza a interpretace dat

Po dokončení orálně historických rozhovorů s narátory, zpracování uskutečněných rozhovorů do podoby vhodné pro jejich analýzu a dokončení obsahové analýzy zmiňovaných archivních dokumentů je možné dále všechna získaná data analyzovat, kategorizovat a interpretovat. Právě tímto procesem se zabývá nadcházející kapitola.

4.2.1 Cizinecký ruch v Broumově

Jak již bylo zmíněno, za dob normalizace byl zahraniční cestovní ruch téměř nemožný. Geografické umístění města v příhraničí taktéž nepřinášelo atraktivitu pro turisty, a tak byl zde turistický ruch zcela minimální. Ze zahraničí jezdili primárně němečtí turisté, kteří se z velké části vraceli do svého původního rodiště, či území jejich předků. Do města přijížděli plné zájezdové autobusy z Německa. Tito návštěvníci často navštěvovali své bývalé rodinné domy a okolí, kde také docházelo k interakci se současnými obyvateli, jak zmiňovali narátoři.

„Já si pamatuji, že sem jezdily vždycky zájezdy sudetských Němců a ty sem jezdily za nějakou turistikou nebo za těma krásama, ale oni tady měli většinou jako jejich předky, takže si jezdili koukat po vesnicích, po těch statcích, kde bydleli. Tak to vím, že jezdili zájezdama velkýma ...“ (Alena, 50)

„No a od těch osmdesátých let, tu začaly hodně jezdit Němci, taky hodně jezdili autobusama, to už jsem dělala tady v Městském hotelu, ale jezdili i svýma autama, ale hlavně teda autobusy.“ (Ludmila, 75)

„Taky pamatuju i Němce, tady, co bydleli. Protože i tady se stalo nám v domečku, že třeba skupinky nebo dva, tři nějakou třeba, že zastavili a začali jako že tam bydleli nebo podobně, no a já němčinu, i když jsem se teda asi dva roky učila. Víam, že sem jezdili a víam, že tady i k známým, že dokonce i z Chile...“ (Anna, 85)

„Vlastně mamka odjakživa pracovala jenom v těchto službách a když jsme byli hodně malí, tak nemohla dělat třeba servírku kvůli směnám, takže dělala aspoň tu pokojskou. Takže já si to pamatuju pozitivně, protože jsme za ní třeba ze školy chodili a když tam jezdili ty zájezdy třeba z Německa, tak nám dávali žvejkačky, to si pamatuju dnes, takže to se nám jako hrozně líbilo. Nebo když jsme ji pomáhali uklízet na těch pokojích, tak vím, že dávali vždycky tuzér, takže my jsme k těm lampičkám chodili, tam jsme si ten tuzér brali, že to nám dovolila, takže to se nám jako líbilo.“ (Alena, 50)

Po sametové revoluci došlo v tehdejším Československu k otevření hranic, což mělo pozitivní vliv pro cestovní ruch. I nadále většinu turistů tvořili Němci, kteří stále navštěvovali svou bývalou krajinu. Do Broumova přijíždělo stále více německých zájezdů, jak řekl pan Bedřich:

„Pak samozřejmě, pak potom devadesátém roce, pak jak jsem říkal, začaly sem najíždět hodně Němci, jako chtěli se, jak si seznámit s tím, co museli tenkrát opustit jejich předci, takže to byl nával poměrně, já myslím, že tak možná deset let to trvalo, takový, to je opravdu, to dokonce tady byla taky samozřejmě moje známá, tak měla agenturu takovou a vozila sem, vždycky si pronajala autobus, ona bydlela někde u Mnichova, tak sem navázela do těch hotelů v Broumovskéjch, sem navázela klientelu,“ (Bedřich, 65)

„To se změnilo v tom, že dneska tady přijíždí dost nebo ne dost, ale hodně turistů z ciziny. Dřív to bylo lidový, takový a taky částečně potlačovaný režimem, to se musí říct, protože i když znal jsem příslušníky veřejné bezpečnosti, který chodili i do kostela, který se toho nezalekli, ale bylo to takový trošku potlačovaný, ne trošku, ale hodně.“ (Jiří, 72)

Také nedaleké Polské hranice dopomohly k přívalu velkého množství polských turistů, kteří do té doby neměli možnost navštívit Broumovsko. Tak se tato oblast stala velice oblíbenou mezi polskými obyvateli. Toto vypověděla paní Alena.

„Jo, a teďka, jo, po té revoluci vlastně, začaly jezdit spíš za těma památkama, za tím, za tou přírodou tady. Takže, ale změnila se i vrstva toho, kdo jezdil. Už ty sudeťáci přeci jenom už byli starý, už to taky tak nejezdili, ty děti to nezajímá už tak nějak. A začaly právě jezdit spíš ty Poláci a naše lidi, Češi, začaly trošku objevovat tu Českou republiku. Takže tím se změnila ta sorta a teď by řekla, že ty sudeťáci už vůbec ani ty děti, to málo kdy.“
(Alena, 50)

Další skupinu návštěvníků tvoří nizozemští turisté, kteří začali Broumovsko navštěvovat později a poté si zde začali zakládat i vlastní kempy. Ty se nacházejí především v okolních vesnicích.

„No tak dříve vlastně teda... Protože Poláci sem nesměli. Takže když pak po ty revoluci, tak těch polských lidí tady bylo teda opravdu přehršle úplně. A ty Němci taky jezdili. Ale i předtím jezdili a scházeli se tady západní a východní. Protože východní sem mohli a západní taky, že jo? Oni se vlastně tady scházeli. No. A to pokračovalo dál pak. Ale pak začali hodně, teda hodně a nejvíc Holand'ani. No jich je taky hodně, že jo? Tak Holand'ani. No a třeba teďka v poslední době se mi jezdí i finský myslivci.“
(Ludmila, 75)

Toto rozložení národnostních skupin návštěvníků se dle narátorů dodnes drží stejné.

„Už v těch 90. letech se otevřela hranice a začalo se jezdit do Polska taky, takže i to propojení mezi Českem a Polskem mělo vliv teda na rozvoji turistiky, tý přeshraniční, to znamená Češi jezdili do Polska, nebo třeba do Vamberic, do Barda, já nevím, kam všude, do Klocka, a zase Poláci jezdili sem, to znamená se klášter samozřejmě a to bylo pro ně nejatraktivnější a největší nápor to platí až do dneška bylo na Teplické a Adršpašské skály, tam to je, do současnosti tam je bych řekl 80 nebo 80% Poláku, když tam člověk jde.“
(Bedřich, 65)

„Tam naproti nám bydlela paní, teď z toho je udělaný krásný rekreační objekt, objekt, jo, takže tam mají každý víkend plno i přes zimu, což se i třeba divím. Jezdí sem i Poláci, což taky jako se divím, no ale asi jim vyhovuje, že mají nějakou určitou vybavenost, že se můžou setkávat, že tam mají víc možností, třeba víc rodin být pohromadě.“
(Anna, 85)

„No, ale jinak jako si myslím, že ty, jako, Holanďani sem teďka hodně taky jezděj, ale ne jako za turistikou, ale ty tady i za turistikou teda taky, ale ty tady třeba tamhle mají takový nějaký svůj kemp, a to a prostě mají tady takový svoje zázemí.“ (Dagmar, 65)

Za velký podíl polských turistů však může i česko-polská spolupráce s cílem sdružovat město Broumov a polská města Nová Ruda a Slupec. Lákají tak turisty pomocí spousty nabídek akcí a zajímavostí. O čemž se zmínil pan Jiří:

„Tak všichni, kteří nás navštěvují jsou hodně Němci, navštěvují nás Slováci a Poláci. A mimo jiný, spolupracujeme s Polskou skupinou z Nové Rudy a ze Slupce a všem se tady náramně líbí. Máme tady takový kulturní vztahy mezi sebou, pořádáme navzájem akce různé, všem se tady náramně líbí.“ (Jiří, 72)

O spolupráci s Polskem také mluvila členka KČT paní Dagmar, která zmínila že KČT Broumov také spolupracuje s polskými turisty, se kterými se vzájemně zvou na místní turistické akce.

„V současnosti sem jezděj, když to vezmeme třeba, Adršpach tak hodně Poláci, že jo... Teďka třeba s těma polskýma turistima spolupracujem úplně jako bezvadně, jo, a navštěvujem se, jezdíme tam, oni jezděj sem, takže úplně v pohodě.“ (Dagmar, 65)

4.2.2 Čeští turisté v Broumově

Za dob Československa byl cestovní ruch na Broumovsku značně utlumen. Samotné město nebylo příliš atraktivní ani pro české návštěvníky. Dle archivovaných zápisů a korespondence z let 1947-1949 bylo nutné vytvořit nové písemné průvodce, jelikož byly všechny zastaralé například *Kafkův: Orlické hory*. V těchto letech se také již přestaly používat německé pohlednice a začali se vyrábět nové. Původní německá pohlednice je na obrázku 5. Ačkoliv oblast nebyla příliš oblíbená, v nedalekých Teplicích nad Metují byl v sezóně hotel obsazen a v Teplických skalách zaznamenali až 50 000 návštěvníků (CIS Teplice, 1947-1949).

Obrázek 5 - Pohlednice (CIS Teplice, 1949)

Město Broumov bylo dosud opomíjené, a tak v roce 1960 byl vytvořen plán pro rozvoj cestovního ruchu. V součásti plánu bylo rozhodnutí o budoucím rozvoji Jednoty Broumov. (ONV Broumov, 1960)

Ze zápisů komise cestovního ruchu pro Náchodsko vyplývá, že v roce 1977 dle tržeb Jednoty nebyla letní sezóna úspěšná. Naopak ale byla rekordní návštěvnost například v Adršpašských skalách. Hlavními taháky té doby v našem kraji byly skály, město Náchod a vodní nádrž Rozkoš. V Adršpachu byly služby průvodců na špatné úrovni. Cílem bylo vytvořit z Teplického Adršpašska hlavní turistickou oblast. Hlavním cílem poté byly letní krátkodobé dovolené především rekreace dospělých, dospívajících a dětí. Ročně se předpokládalo až 270 tisíc návštěvníků. Hlavním tahadlem měly být skály pro horolezce, dalším například to, že zde byl velký výskyt spisovatelů což se projevilo i v literatuře například Goethe, Mácha nebo Palacký. (ONV Náchod, 1970-1989)

„Tepličko Adršpašský skály o tom asi nemá cenu se nějak dál rozšiřovat, tam určitě ta návštěvnost byla podstatně vyšší než tady u těch Broumovských stěn a Javořích hor, protože tam to vždycky bylo centrum, se dá říct, a bylo to taky na trošku, bych řekl, vyšší úrovni z hlediska, co tam je vidět a tak dále, jo, skalní města a tohle.“ (Bedřich, 65)

Ubytovací kapacity na Náchodsku byly zaplněny, avšak byl hlášen nedostatek pracovních sil v cestovním ruchu. V tu dobu se prioritně zaměřovalo na cestovní ruch mezi NDR a Slováky. V letech 1970-1989 docházelo k postupnému rozvoji pohostinství, cest a služeb, motoristů a ubytovacích služeb. Nejčastější zmínka o Broumovu je o Hotelu Praha, který byl v tu dobu ve městě nejvýznamnějším bodem cestovního ruchu. V archivu se nenachází více zmínek o Broumově což naznačuje, že se stále nejednalo o oblíbenou turistickou lokalitu. (ONV Náchod, 1970-1989)

„Tady to, že třeba vlastně ty lidi tenkrát před tím rokem 89, že jeli cíleně sem, protože dál už nemohli, kdežto teďka třeba můžou i pokračovat, jo, třeba i do toho Polska, můžou i pak dál třeba, jo, takže tady se třeba zastaví, pokouknou a jedou dál, kdežto předtím vlastně se museli vždycky vrátit. Jo, že tady moc ani dál jet nemohli.“ (Dagmar, 65)

Významnou roli v turismu tehdy hrál oddíl turistiky. V Broumově byla zřízena první turistická organizace již roku 1886, v tu dobu se však jednalo o pobočku Německého Krkonošského spolku. Klub českých turistů v Broumově vznikl již v roce 1945 a podílel se taktéž na místním turismu (Kopecký a Kolinková, 2020).

„Většina spíš si myslím, že to bylo jaksi z toho regionu Královéhradeckého, no to je tenkrát východočeského kraje, že to tady jako, a to bylo díky těm turistům, když to řeknu, klubu českých turistů, kteří k nám jezdili taky přímo pořádali nějaké akce, dejme tomu, že měli oni většinou nějaký třeba měli výlet na Broumovsko a nevím na Špičák Ruprechtický, takže to bylo jako spíš takovýhle...“ (Bedřich, 65)

„Před 89. se hodně čundrovalo, hodně trampíků tady chodilo, chodilo tady do skal, chodili různě, samozřejmě občanstvo s nimi tenkrát nebylo moc spokojené, protože byli to trampíci, my jsme konec konců taky něco takového podobného provozovali dřív. že jsme byli hlučnější a podobně, ale (Jiří,72)

Jak již bylo zmíněno, dnes se skládá KČT Broumov pouze z 15 členů. Tudíž se v současnosti pořádají pouze dvě akce ročně. Klub českých turistů pořádá každoroční *Přejezd Javořích hor – Memorial Emericha Ratha* již od roku 2003 a *Putování Broumovskem* již od roku 1994 (Kopecký a Kolinková, 2020). Jak uvedla i paní Dagmar.

„Tedka třeba my pořádáme dvakrát do roka takovou jako akci pro širokou veřejnost. V zimě je to ten Přejezd Javořích hor, Memorial Emericha Ratha, ale tam záleží na sněhu. Takže letos jsme ho třeba museli zrušit, i když sníh byl, ale to zase tak foukal vítr, že se nedalo jít do lesa. Takže další týden, když už by to možná mohlo být, tak zase tam byly polomy, no a pak sníh roztál. Takže jako bohužel, to už se nám stalo párkrát, že tenhle, tuhle akci, že jsme nemohli udělat, ale v létě pořádáme jako putování Broumovskem. A je to, máme tam asi pět pěších tras, od patnácti kilometrů do čtyřiceti kilometrů a dvě trasy na cyklo tady po okolí. Takže tam máme třicet a šedesát kilometrů to cyklo.“ (Dagmar, 65)

Zájem o akce je stabilní, významným faktorem je však počasí, které značně ovlivňuje účast turistů. I když se těchto akcí často neúčastní pouze místní, ale i turisté z celé republiky, a dokonce i z Polska účast by si pořadatelé představovali vyšší.

„Ale ono nás je možná patnáct členů. Ono se to tak nějak, tu dvacítku to nepřekročilo v poslední době. Jako dřív, třeba, i když před tím rokem, třeba 89, tak bylo hodně, tak bylo víc lidí, no. Ale pak vlastně po tom roku 89 každý si řekl, že může jezdit sám, že nepotřebuje žádnou organizaci, jako prostě ty lidi si říkají, že si to udělají podle svého, že nepotřebují žádný organizátory, nic, jo. Takže prostě si to udělají tak, jak chtějí oni, a že na to někoho nepotřebují. Ale zas třeba... Neviděj pak, že třeba ty značené cesty, jo, co jsou, takže ty musí někdo udělat, jo. A že, jako kdyby tam ty cesty nebyly, tak oni nemůžou chodit taky.“ (Dagmar, 65)

V roce 2004 vznikla Agentura pro rozvoj Broumova, která zahájila velkou reklamní propagaci této krajiny i města samotného. Město postupně začalo nabírat na oblibě u turistů, díky informační kampani na internetu a vznikem sociálních sítí. Začaly ubývat zájezdové autobusy a přibýly spíše malé skupinky turistů. Tento trend se drží až dodnes, jak zmiňují narátoři (APRB, nedatováno).

„... Takže od toho roku asi 2005 začala ta naše turistika jako být na vrcholu. No, a to vlastně jezdili autama ty lidi, že jo, to už málo, těch autobusů sem tam do těch velkých hotelů, ale to většinou autama. No to už měli zase taky jiný požadavky. To už hledali, já nevím, všechno možné, aby bylo koupání, aby bylo, aby bylo fitness a třeba golf.“ (Ludmila, 75)

„Začaly zase najíždět z celé, když to řeknu, z té republiky, lidi a Holanďani teda. Ale tak k tomu i přispěla i poměrně dost jako velká reklamní činnost, ty agentury pro rozvoj Broumovska i města Broumov, protože to jako, když co člověk pak viděl, tak ty různé inzeráty a ty sociální sítě jsou plný těchhle těch různých informací o tom Broumovsku, a i o těch atraktivitách nebo aktivitách různých.“ (Bedřich, 65)

„Já myslím, že tady jede ta turistika dvoudenní, třídenní, málo kdy na celý týden, že to má jako být doplňkovou dovolenou všichni. Jako z Čechů, že oni jedou někam třeba fakt do zahraničí a tohle mají doplňkovou dovolenou, že si vyrazej na dva, na tři dny ještě. A i ty Poláci, já vidím ty termíny spíš, že jsou několika denní, ne jakoby týden. Takže to moc není.“ (Alena, 50)

4.2.3 Turistické atraktivity Broumova

Město Broumov se odjakživa pojí s přírodou, která se nenachází přímo ve městě, ale v přilehlém okolí Broumovska. Zdejší příroda je pestrá a nabízí spoustu aktivit pro návštěvníky. Turismus Broumova tudíž vždy souvisel i s přilehlými přírodními úkazy a nedalekým Teplickem či Adršpašskem. Jak se vyjádřili narátoři:

„Když se pak podívám, můžu podívat zpětně na ten rozvoj té turistiky, tady na tom Broumovsku, když to řekneme ne jenom v Broumově, ale na Broumovsku musíme to vzít v podstatě od Božanova až po Adršpach, když to řeknu jednoduše, protože tenkrát i to Adršpašsko a Teplicko se pod Broumov nějakým způsobem i jaksi počítalo, že tady patří k tomu Broumovskému výběžku.“ (Bedřich, 65)

„No ta příroda to tady byla pořád, že jo? Oni pak hlavně jedou do těch Teplíc, do Adršpachu, jo, a tam. No. Takže tam jezdí většina, a když už jsou pak tady třeba na dyl dní, tak jedou sem. Takže si myslím, že spíš jako ty, co jedou tam, se přijedou sem podívat. Ale jako jsou i který jedou vyloženě sem. Tak až... Jak kdo, no.“ (Dagmar, 65)

S tím souvisí i další výpověď paní Martiny. Ta si stojí za tím, že se vždy jednalo převážně o okolní přírodu, která místní turisty lákala. Broumov tak jednoznačně úzce souvisí s celým Broumovskem.

„Broumov a Broumovsko to je určitě neoddělitelná součást, protože nikdo nepojede jenom na náměstí, všichni chtějí vidět i okolí. Chtějí vidět skály, které jsou tady unikátní, ty Stolové hory, Javoří hory.“ (Martina, 60)

S místním přírodním turismem také souvisí velká obliba u myslivců, kteří se zde ubytovávají a vychází na hony do místních lesů. Myslivci do zdejší lokality jezdili již před revolucí, po roce 1989 se však obliba místních lesů u myslivců nezměnila a navštěvují zdejší region dodnes.

„Jezdili taky teda hodně a hodně myslivci. A ty měli teda velký přání, a to, když ulovili, tak pozvali ty lidi, co je provázeli po lesích a tak. A ty potom jim udělali zas velikou hostinu, ale ta hostina se neobešla bez flambování...“ (Ludmila, 75)

„Jo, a ještě jezdili, to je pravda, že ještě jezdili sem hodně střílet myslivci. To vím, že taky jezdili ty německý, nebo německým autobusem přijeli, a že si mohli zastřílet, že ty se sem taky dostali. Nevím teda, jakým způsobem tenkrát, jo, ale... Je fakt, že oni si to museli těžce zaplatit, takže to zřejmě asi komunistům nevadilo. A to teda je i dodnes, že jezděj střílet sem.“ (Alena, 50)

Současnými turistickými lákadly města jsou především církevní památky, které však v minulém režimu nebylo možné běžně navštěvovat a ani se jim nedostávala dostatečná péče. Město samotné začalo být populární až v nedávné době, po rekonstrukcích a opravách které město výrazně zvelebily a místní památky se tak staly přístupnějšími, jako například rekonstrukce kláštera a jeho zahrady, postupná oprava kostelů a jejich následné otevření. Takto se vyjádřili narátoři.

„V tu dobu asi nebylo tolik, nebo byly věřící, ale až tolik do těch kostelů se nechodilo. Já bych řekla, že teď je to takový víc jako, že i mladý lidi choděj do kostela, hlavně se tam pořádají i různé koncerty...“ (Veronika, 70)

„Od té doby, co se zprovoznil klášter, když to řeknu úplně, když to se zprovoznil klášter, kdy pak začala velká reklamní kampaň, pak začaly tyhle ty různé aktivity, protože tam se žíví spousta lidí, tak musí něco dělat, aby se užívali, tak z toho důvodu ta aktivita tady je, to je jako, ať se mi to líbí nebo nelíbí, ale prostě je to tak, jak to je, no, takže díky tomuhle tomu a hlavně pak i úpravám těch kostelů, protože pak se začaly v třidevadesátých letech různě renovovat kostely, ty vesnický, protože to je teď kolik, jestli dvanáct, nebo kolik je tady z toho Diezenhoferovského komplexu.“ (Bedřich, 65)

„Nejvíce tady navštěvují klášter... a třeba přirovnávají Broumovský klášter k Břevnovu. A takhle no. A ten klášter taky dělá dost takový akce, to je pravda... Pak Adršpach. Ty Broumovské stěny taky. I ten dřevěný kostelíček. To hodně láká. A oni už pak projdou i ten hřbitov. A tam přijdou úplně překvapení. Že toho církevního je tam tak hodně. Oni mají tam své hroby. A jezdí sem i tyhle pobožní lidi. Teďka teda. To je tak 10 let asi. Hodně ty pobožní lidi sem jezdí. Protože tady je strašně moc těch kostelů. Tak od kostela ke kostelu. A oni fakt 4 dny mají tady co dělat. A oni fakt 4 dny mají tady co dělat. A oni fakt 4 dny mají tady co dělat.“ (Ludmila, 75)

„Já myslím, že oni nepobírají moc až tak ten Broumov, to možná poslední dobou, že spíš všichni pobírají ty skály, Adršpašský skály, a když sem i přijedou, tak každý jede do Adršpachu a vlastně teprve až tady přichází. A to přichází na to, že tady je spousta dalších míst. Poslední dobou možná díky tomu klášteru, a tak nějak se ten Broumov dostává do podvědomí, ale jinak si myslím, že jako o Broumov nikomu dvakrát nešlo. Vždycky viděj ty skály, ten Ádr, že vlastně ani tady v okolí v Polsku, co je, tak to ani nevědí místní, co tady všechno je vlastně.“ (Alena, 50)

4.2.4 Vybavenost pro cestovní ruch

Stravovacích podniků byla v době před revolucí spousta. Nacházely se zde jak hotelové restaurace, tak jídelny a rychlé občerstvení. Počet restaurací na tom byl dokonce mnohem lépe před revolucí, než tomu je dnes. I když většina nebyla na vysoké úrovni, bylo se tehdy kde najíst, jak tvrdí výpovědi.

„Myslím si, že Broumov před 89 na tom byl s občerstvením a s restauracemi, no podstatě líp než dnes. Protože restaurací tady bylo spousta, v kterých se případný turisté mohli najíst. Myslím, že i ubytování bylo sice poplatný své době, ne jako dnes. Takový úrovni. Ale potom to postupně po tom 89 vznikl zase takový boom vzniklo zase spousta nových restaurací a podniků, které ale postupně zase zanikli. A v současné době, když půjdete v neděli na náměstí, tak si myslíte, že jste v mrtvém městě. Protože na tom náměstí není lautr nic. (Jiří, 72)

Jak se shoduje většina narátorů v současné době se ve městě mnoho restaurací nenachází, což mají za velký nedostatek. Toto vypověděla paní Ludmila:

„To teda musím takhle říct, že ještě v těch osmdesátých letech tady bylo opravdu restaurací strašně moc. Tak teď nevím. Teď není ani polovina. To je fakt, to je hodně, hodně toho je zavřený. On taky nikdo do toho nechtěl vrážet nějaké peníze... Vlastně to je všechno soukromí, že jo, tak ten, kdo chtěl, tak si to tak nějak nastavil, udělal. A ten, kdo věděl, že třeba to nemá po něm, kdo víc, nebo tohle, tak se s tím už pak ani nezabýval.“ (Ludmila, 75)

Po revoluci vznikla spousta nových stravovacích podniků, změnou byl především design, který do té doby byl všude stejný, v důsledku toho že existovaly pouze dva druhy státních stravovacích podniků, které patřily pod RaJ nebo Jednota. Nově tedy začaly vznikat restaurace s odlišnou tématikou, což zvýšilo atraktivitu místních podniků. Takto situaci konstatovala paní Alena.

„Všechny restaurace vypadaly ve směs stejně, když byly od Ráje, což byly restaurace a jídelny. A pak byla ještě ta druhá skupina, byly dvě. Takže vypadali i stejně člověk zasedl ke stejným židlím, stolu dostal stejnou skleničku, která byla označena tím logem, ten talíř. Toto si pamatuju už jako dítě. Pak prostě pro nás to bylo najednou wow, přišli jsme do úplně jiné restaurace. Každá byla jiná. Jiný sklo tam, jiný nábytek. Jo, jedna byla řešená, že si to dělali třeba, dám příklad, všechno do dřeva. Jiný to zase měli obložený třeba, já nevím, sklem nebo to. Takže to bylo najednou úplně rozmanitý.“ (Alena, 50)

Ubytovací kapacity byly na tu dobu dostatečné, v průběhu let se ve městě nacházely minimálně dva hotely. Existovaly zde však i v okolí podnikové chaty, které bylo možné navštívit.

Po revoluci začala spousta obyvatel Broumova podnikat, a tak vznikalo více různých možností ubytovacích kapacit, i když spousta z nich nebyla příliš na vysoké úrovni. Spousta ubytování však po pár letech opět zanikla. V současnosti je ve městě ubytování dostatek, a velká škála možností.

„Co se týkalo nějakých těch ubytovacích kapacit, jak to tady vypadalo, to těžko říct, tady prostě fungovaly jako takové ty hotely, že jo, ještě do doby, než přišel ten rok 90, tak to bylo spíš všechno pod nějakou Jednotou nebo pod restauracemi atd. No ale vím že třeba fungovaly na Janovičkách tam ty chaty, jako je Vyhlídka, Zámeček pak tam byla ta Meoptácká chata Veba a ty většinou pak sloužily pro rekreace těchle těch zaměstnanců, ale samozřejmě že i potom později se tam dostali i jaksi řeknu lidi v soukromý, nebo lidi co o to měli zájem... Takže to asi bylo do toho roku 90.“ (Bedřich, 65)

„Ubytování tady tenkrát, tady byly vlastně dva hotely někde na náměstí a jako třeba nějaké soukromý ubytování to tenkrát nebylo. Takže spíš nějaký ty hotely. A kterých tady taky nebylo moc. Dneska jsou tady třeba i ty různý penziony a takový, jo, ubytování v soukromí.“ (Dagmar, 65)

„Bylo to po ty revoluci minimálně 10-15 let, než se to rozhybalo, protože spousta lidí měla barák a než to opravili, neměli právě peníze na investice, a proto ze začátku to byly takový velký partizánský ubytování. Až teprve začaly mít nějaké prostředky na rozvoj, tak pak se do toho dalo samozřejmě... Zlepšili se, ale třeba i ty sociální prostory, koupelny a nevím, toalety atd... Ale to pak, jak říkám, to nebylo hned to prostě nějak po tom roce 2005.“ (Zdeněk, 62)

„Já jsem jako po tom 89. si myslím, že to byl jako... Jak se sem i dostali z okolních států, mohli přijet, tak to byl takovej boom. To si myslím, že se i opravovalo hodně restaurací a hotelů. To byl boom. No, pak si pamatuju, že i v tom roce, kolem toho roku 2000, to jako taky docela frčelo. A pak přišla ta první nějaká krize, že jo? Takže to taky najednou jako začalo polevovat. No a největší zabiják byl určitě ten covid.“ (Alena, 50)

Za velký nedostatek mají obyvatelé Broumova absenci koupaliště, po kterém je poptávka především v letních měsících, a to i ze strany turistů. Koupaliště, která existovala dříve v současné době nevyhovují nebo jsou v soukromém vlastnictví. Nachází se zde jeden krytý bazén v Hotelu Veba, který je přístupný především pro návštěvníky hotelu a přírodní koupaliště na Janovičkách.

„Nějaký takový víc takových těch akcí tady chybí i třeba pro děti, protože ti lidi jezdí s dětma, takže i pro ty děti chybí tady prostě zkrátka koupání to je jediné hotel Veba ale to je krytý to v létě zase až tolik nevyhovuje no a mají to hlavně pro své hosty taky takže koupání tady chybí.“ (Ludmila,75)

„Koupaliště jsme tady od jak živa měli, vždycky. Bylo tady za Sudet a bylo tady víc koupacích možností třeba na rybníku Slegel byly tam kabiny a koupaliště bylo opravdu krásný. Dneska to skončilo tak, že tam se chovají ryby v tom. Má to rybářský svaz, neděje se nic.“ (Jiří, 72)

Zimní turismus na tom býval lépe v minulosti, v současné době oblast trápí nedostatek sněhu, to vede k nemožnosti provozu nedaleké sjezdovky a zimních sportů, které byly důležitou součástí zimní turistické sezóny. Před revolucí byly také lepší podmínky pro běžkování po místních loukách a lesích. Dnes je možné využívat pouze značené trasy z důvodů nenarušení soukromých pozemků. Podobně se k tomu vyjádřil i pan Jiří a pan Bedřich.

„Větší turismus je tady asi v letní sezóně, protože ty možnosti posledních zim jsou úplně mizivý, protože dřív jsme tady mívali spoustu sněhu, na Janovičkách máme vlek, a navštěvovali nás teda hlavně Poláci, ale i Holanďani a Němci, a v poslední době ty sněhové podmínky jsou mizerný, je tady teplo, třeba dneska, plus deset v únoru.“ (Jiří, 72)

„A zimní sezóna tady zaprvé, tady nejsou žádný sjezdovky, kromě na Janovičkách, ale tam to je závislý. A dřív ještě se dalo třeba i po těch loukách jezdit na běžkách, no teď už to je všechno ohrazený, pastviny ohrazeny, takže teď už není šance. To teď už je problém, dřív to bylo jak si tady ještě volné, když byl ještě státní statek, nebo to, tak to se dalo, ale teď už jsou sami dráty, tak to je problém, ale jo, nehledě že ani ten sníh už ani není. Když pamatuju ještě jako kluk, tak to tady bylo poměrně dost zasněžený, v zimě, no vždycky byla pěkná zima, no a teďka posledních dvacet let nebo ještě možná víc už nic, no.“ (Bedřich, 65)

Naopak pan Zdeněk tvrdí že turisté navštěvují Broumovsko stejně v jakémkoliv ročním období, tudíž i v zimě. Broumovsko jim má alespoň částečně kompenzovat turisty přeplněné nedaleké Krkonoše.

„Těm lidem se zde prostě líbí díky té krásné přírodě a tomu klidu zdejšímu. Naleznou zde spoustu vyžití, jak už v létě, tak v zimě, proto to navštěvují v různý období. Myslím si, že čeští lidé už tak neobklopují Krkonoše, které jsou zahlcené cizími státními příslušníky a hledají levnější alternativu.“ (Zdeněk, 62)

Rozvoj turismu a zároveň Broumovska celkově nastal ve velkém okolo roku 2004, kdy se vytvářeli různé skupiny pro zvelebení lokality a taktéž i pro rozvoj turismu.

„Pak se utvořila taková pracovní skupina v rámci dobrovolného svazku Broumova tenkrát. To se sdružili obce tady z toho regionu a vytvořili ten takový dobrovolný svazek a začalo se právě uvažovat o tom, že je potřeba vymyslet koncepci rozvoje Broumova. Bylo vytvořeno několik pracovních skupin a mimochodem taky kromě samozřejmě rozvoje podnikání a něčeho všeho v dopravě, tak tam byla i kapitola rozvoj turismu. To bylo okolo roku 2004.“ (Bedřich, 65)

Reklamní materiály nebyly dříve dostatečně dostupné, i z toho důvodu bylo město pravděpodobně opomíjené. Jediná forma reklamy tehdy byla prostřednictvím tištěných letáčků. Po zavedení infocentra, bylo cestování pro turisty na Broumova zase o něco přístupnější. Povědomí o Broumově se začalo nejvíce šířit s příchodem internetu a sociálních sítí.

„Tak tenkrát vlastně žádný infocentrum nebylo. To bylo opravdu až po revoluci. Takže ty lidi se museli víc zajímat sami. Anebo se ptali na hotelu. Tak to jim taky každý rád řekl. No dneska to mají jednodušší, protože těch tiskovin všude je. Anebo si to najdou i na počítači, že jo. Oni dneska přijedou a už vědí přesně, kam půjdou, nebo co chtějí vidět. Tak to je dobrý, no. Tak v tom je teda velký rozdíl, protože to dříve nebylo.“ (Ludmila, 75)

„Takže před tím rokem 89 určitě, i když my jsme jezdili na dovolený, tak vždycky to bylo přes nějakou cestovní kancelář. Pak to bylo přes to, že si člověk vzal telefonní seznam, který měl tisíc stránek, našel si tam telefonní číslo a zavola si, anebo nějaký prospekt byl, nebo byly od firem vlastně nějaký ty ubytovací chalupy, takže podle toho se jezdilo. Po 89 se to začalo rozvíjet, to začaly i dokonce barevné prospekty krásné, takže si každé dával dělat prospekty a někde se to snažil rozdávat, když šel někdo do ciziny, tak to tam vlastně bral. A postupně začal ten rozvoj sociálních sítí a takový, takže to si myslím, že to šlo tak strašně dopředu, že dneska už si každé objednává přes tyhle bookingy a různé... A najde si i ty webové stránky. Dneska, kdo nemá webovou stránku, tak vlastně nežije, že jo, takže dneska už se skoro nic tištěného nedělá.“ (Alena, 50)

4.2.5 Vývoj turismu

Snahy o propagaci Broumovska lze sledovat již v období po první světové válce. Tento fakt dokazují dochované propagační materiály z archivů jako například materiály *Spolku pro cestovní ruch Dolní Adršpach*. Turistika byla v této době poměrně oblíbenou aktivitou, což vedlo ke vzniku hned několika turistických spolků. Takto projevil svůj názor pan Jiří.

„Já si myslím, že turismus tady byl nejsilnější za dob Sudet, za protektorátu a předtím za První republiky, protože tady bylo spousta spolků turistických, sice v té době německých, ale byl tady i český turistický spolek. A přikládám to tomu, že v té době neexistovala televize, neexistovali počítače, neexistovalo v podstatě nic. A pokud se to týče té doby po tomu 89., tak si myslím, že ta činnost je nejsilnější teď v současné době. Díky klubu podnikatelů Broumovska a Broumovsku jako takovému tomu spolku, tak opravdu je tady hodně kulturních akcí a myslím si, že na tak malé město až opravdu hodně.“ (Jiří, 72)

Později se stále udržovala spíše přírodní turistika i díky oddílu turistů. Lidé navštěvovali turistické trasy a cesty, podnikali výšlapy. Město samotné pro turismus nehrálo příliš velkou roli.

„No a takže, když to řeknu jednoduše, tak do toho 89. roku ten turismus tady samozřejmě byl, ale nebyl, že by se o něj nějak extra nějak mluvilo a že by nějakým způsobem kolem toho byli, protože teďka je nový ty různý webový stránky a já nevím, Facebooky a všechny tyhle, to bylo prostě jenom mezi, většinou mezi těma členama klubů českých turistů, kteří teda samozřejmě byli velice aktivní, takže i v celém Česku, taky teda i tady na Broumovsku, protože tady ty trasy na těch Broumovských stěnách, pak i na Javořích horách a pak na Adršpašsko-teplických skalách byly, poměrně dost hojně vyznačený, to znamená, že tady byly ty různý stezky, ať žlutá, modrá, ať zelená, já nevím, jaký všelijaký, takže pravidelně se udržovaly, takže k tomu dokonce pak i byla vydaná, co já pamatuju, někdy v 70. letech možná, i turistická mapa.“ (Bedřich, 65)

Velké množství církevních památek chátralo a nebylo je možné navštívit. Tehdejší klášter nebyl příliš v dobrém stavu a pro veřejnost bylo téměř nemožné se dostat dovnitř. To samé platilo i pro uskupení kostelů po okolí, kdy některé kostely byly v dezolátním stavu.

„Ten církevní život tam v tom klášteře byl pouze takový klauzulí, bych řekl, že to nebylo, nebylo jaksi otevřený pro veřejnost... No, pak ještě jako i ty atrakce, které tady v rámci toho turismu byly, samozřejmě byly Broumovský kostely, jenomže do toho roku 89 nebo 90 respektive byly poměrně dost v špatném stavu a nebylo možné se tam zase tak běžně dostat, jo. To znamená, že vždycky se to muselo řešit přes tehdy jejich správce farnosti, který musel dát povolení, jestli můžeme, nemůžeme, můžeme otevřít kostely těm a těm lidem, ale tak občas se to taky podařilo, jo, ale prostě nebylo to až tak přístupný pro všechny ty návštěvníky tady toho regionu, protože, protože prostě bylo zavřeno tady v té době ta politická situace byla, jaká byla.“ (Bedřich, 65)

Město nebylo na první pohled lákavé, jak již bylo zmíněno, nebylo prioritně určeno pro turisty, a tak se mnoha oprav nedočkalo, turisty tak nemělo co lákat, jak zmínila paní Alena.

„Fakt nevím, že by něco, no, když si člověk i podívá na ty obrázky Broumova před 89., tak to byla jedna hrůza, že jo, takže asi nevím, na co by je lákali.“ (Alena, 50)

Stejně tak i ostatní výpovědi narátorů popisují nízkou fluktuaci turistů. Jako například paní Anna, která se vyjádřila, že nikdy nenarážela na skupiny turistů v Broumově a není si vědoma, že by se zde nějaké pohybovaly.

„No a jinak, manžel ten jako víc byl, že spíš někde, já vím že vždycky vnuky bral, že do Teplic do Adršpachu a takhle. Ale jinak tady nepamatuji, že by sem nějak, že by sem jezdily zájezdy nebo nějaký rekreace nebo... To nepamatuju.“ (Anna, 85)

Naopak paní Dagmar tvrdí, že se zde turisté vždy našli a Broumov lákal turisty v jakémkoliv období i když služby nebyly tak kvalitní.

- *„Ale já si myslím, že sem furt někdo jezdil. Sice říkám, že to ubytování tady pro ty obvyčejnější, tak to spíš pak třeba, já nevím, nějaký ty, anebo sem třeba jezdili, teď mě tak napadlo, že tady třeba byly nějaký podnikový chaty. Jo. Jo, že třeba sem jezdili, takhle. Třeba nahoře na Janovičkách. Tam si myslím, že byly nějaké takovýhle, jo...“ (Dagmar, 65)*

V současné době mají lidé více finančních prostředků a stejně tak volného času. Proto se turismus v Broumově tak rozmohl, říká paní Anna.

„Takže vidím, že jako ten turismus, to je úplně jinýho, než to bylo dřív. Nevím, čím to, čím to je, že ty lidi, no za jedno máme se i líp, než jsme se měli. Každopádně máme víc, prostředků, abychom si to mohli dovolit. To je určitě.“ (Anna, 85)

5 Výsledky a diskuse

Následující kapitola se zabývá cílem práce, tedy zhodnocením cestovního ruchu v Broumově před rokem 1989 a po roce 1989 na základě poznatků a informací získaných z odborných zdrojů při zpracovávání teoretické části práce a realizace částí vlastní práce s výzkumem založeným na orálně historických rozhovorech a obsahové analýze archivních dokumentů

V dobách socialismu byl zahraniční cestovní ruch v Československu téměř nemožný, a dokonce i aktivity na území republiky byly pod dohledem. Proto byli některé oblasti země opomíjeny více než ostatní. Broumov jakožto příhraniční město nacházející se v Broumovském výběžku, nebyl příliš atraktivním místem a už vůbec ne pro turismus. I když se zde snažili o větší propagaci turistiky mnohem dříve, již po první světové válce, během socialismu nebyl Broumov preferován pro turismus, jak je známo od narátorů i z archivů. Žádné záznamy, či pouze minimální zmínky o Broumovu v archivech o cestovním ruchu v oblasti také nasvědčují o tom, že zde byl turismus minimální. Avšak více oblíbená byla krajinná oblast Broumovsko především pro turistiku, díky své přírodě a neobvyklým přírodním úkazům. Dle záznamů z archivu vyplývá, že cílem bylo především zpopularizovat Adršpašsko-Teplické skály nedaleko Broumova. Jak se shodli i výpovědi všech narátorů, Adršpašsko-Teplické skály byly vždy nejvíce navštěvovanou lokalitou na Broumovsku. Město samotné oplývá obzvláště velkým množstvím církevních památek, které jsou hlavní chloubou města. Avšak v rámci socialistického režimu jim nebyla dopřána pozornost a jejich rekonstrukce neprobíhala, objekty tak nadále pouze chátraly. Ve městě se však nacházely hotely, které nabízely turistům zázemí, dokonce zde byla spousta restaurací a občerstveních. Dle výpovědí všech informátorů jezdili do Broumova převážně původní sudetští Němci, kteří se navraceli do svého rodiště, aby navštívili své bývalé bydliště či poznali krajinu svých předků. Domácí turismus probíhal většinou v rámci turistiky, především zásluhami Klubu českých turistů, tehdejšímu oddílu turistiky. Dle většiny výpovědí byla v té době turistika poměrně oblíbenou činností.

Po sametové revoluci zaplavila Broumovsko velká vlna podnikání, kdy vznikaly nové podniky, penziony a restaurace, mnoho z nich však později opět zaniklo. Oproti době předrevoluční, však začaly být jak ubytovací, tak stravovací zařízení pestřejší a atraktivnější. Samotný Broumov však stále nebyl příliš atraktivním městem. Po dlouhé době uzavřených hranic byli lidé nadšení poznávat spíše zahraničí, a tak město začali navštěvovat i zahraniční turisté z Polska a ostatních zemí.

Postupem času se začalo pracovat na rozvoji města i celé oblasti. Jak zmínila většina narátorů, uběhlo 10 až 15 let, než se Broumov dočkal řady rekonstrukcí. Vzniklo například infocentrum, které mohou turisté plně využívat. Hlavním průlomem byly zrekonstruované církevní památky, kterých je v Broumově velké množství. Město začalo pořádat dokonce akce v těchto prostorách, což přitahovalo turisty z celé republiky i zahraničí.

V současnosti je město oblíbeným místem mezi turisty, nejvíce ho navštěvují Polští, Holanďtí a Němečtí turisté. V ubytování se zde nachází velká škála možností. Stravovacích podniků by dle obyvatel Broumova mohlo být více. Za velký nedostatek považovali narátoři absenci koupaliště odpovídajícího místní poptávce. Všichni se však shodli na tom, že Broumov je populárním místem, kde je v současnosti turistů dostatek, pro některé až nad míru.

6 Závěr

V bakalářské práci byl charakterizován a zhodnocen cestovní ruch v Broumově před rokem 1989 a po roce 1989, včetně jeho vývoje a změn na základě poznatků a informací získaných z odborných zdrojů a realizace praktické části práce s výzkumem založeným na orálně historických rozhovorech a obsahové analýze dokumentů.

První část teoretická části bakalářské práce byla věnována antropologii turismu se zaměřením i na historický vývoj turismu, typologie turismu, typologie turistů a autenticity v cestovním ruchu. Dále byl vyobrazen celkový turismus na území současné České republiky před rokem 1989 a po roce 1989 a jeho historický vývoj. V poslední kapitole teoretické části práce bylo popsáno město Broumov, včetně jeho historického vývoje, oblasti Broumavska a turismu v dané oblasti.

V následné praktické části práce byl pro získání dat za účelem cíle práce prostřednictvím výzkumu využit kvalitativní přístup a jeho metody orálně historických rozhovorů a obsahové analýzy dokumentů. V rámci realizace výzkumu byla popsána její příprava a průběh. Dále byly zaznamenány orálně historické rozhovory a získané dokumenty podrobeny analýze, interpretaci a kategorizovány do základních tematických celků.

V poslední kapitole byl na základě informací a poznatků nabytých během zpracování dané práce, analýze odborných zdrojů a zpracování výzkumu zhodnocen cestovní ruch na Broumavsku před rokem 1989 a po roce 1989, včetně jeho vývoje a změn v době transformace.

Cílem bylo také zodpovězení výzkumné otázky, *Jaký byl turistický ruch v Broumově před rokem 1989 a jak se proměnil po roce 1989?* Na základě výsledků výzkumu lze říci, že turistický ruch v Broumově před rokem 1989 byl slabý a z větší části založený na přírodní turistice v oblasti Broumavska. Z důvodu socialistického režimu navštěvovali město z cizích turistů primárně němečtí návštěvníci. Mezi českými turisty město také nebylo oblíbené. Místní památky chátraly především, protože většinu z nich tvoří církevní budovy. V roce 1989 se otevřením hranic zásadně změnil vývoj cestovního ruchu v Broumově. Do příhraničního města mohli nyní i polští turisté a další příslušníci cizích národností. Město díky tomu mohlo vzkvétat a rozvíjet se. Postupem let vzniklo několik organizačních skupin, které se věnovaly rozvoji města a některé z nich pomáhají udržovat a rozvíjet turismus v Broumově na vysoké úrovni i dnes.

7 Seznam použitých zdrojů

AOPK ČR. *CHKO Broumovsko* [online]. 2024 [cit. 2024-01-06]. Dostupné z: <https://www.nature.cz/web/chko-broumovsko>

APRB. *Agentura pro rozvoj Broumovska* [online]. [cit. 2024-02-04]. Dostupné z: <https://www.aprb.cz/>

BALÍKOVÁ, Marie. Obsahová analýza. In: KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV) [online]. Praha : Národní knihovna ČR, 2003. Dostupné z: http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000001586&local_base=KTD.

BAŠTECKÁ, Lydia a TRENČANSKÁ, Barbora. *Broumov. Zmizelé Čechy*. Praha: Paseka, 2013. ISBN 978-80-7432-304-1.

BERGMANN, Petr, Martin BURIAN a Jana JEŘÁBKOVÁ. *Broumovsko*. Občanské sdružení TUŽ se, Broumovsko!, 2003.

FRANC, Martin a KNAPÍK, Jiří. *Volný čas v českých zemích 1957-1967. Šťastné zítřky* (Academia). Praha: Academia, 2013. ISBN 978-80-200-2229-5.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.

HÁJEK, Martin. *Čtenář a stroj: vybrané metody sociálněvědní analýzy textů*. Studie (Sociologické nakladatelství). Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2014. ISBN 978-80-7419-161-9.

INDROVÁ, Jarmila, Liběna JAROLÍMKOVÁ, Alžbeta KIRÁLOVÁ, Lena MLEJNKOVÁ, Zdenka PETRŮ a Radka ŠTĚPANOVSÁ. *Cestovní ruch pro všechny*. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 2008. ISBN 978-80-7399-407-05.

KOPECKÝ, Jiří a Eva KOLINKOVÁ. *KČT Broumov* [online]. 17.5.2020 [cit. 2024-01-08]. Dostupné z: <https://kctbroumov.unas.cz/index.htm>

LOCHMANNOVÁ, Alena. *Cestovní ruch*. Prostějov: Computer Media, 2015. ISBN 978-80-7402-216-6.

MAPY.CZ. Broumov. Online. Seznam.cz, 2024. Dostupné z: <https://mapy.cz/zakladni?source=muni&id=2469&x=16.3473304&y=50.6018119&z=13>, [cit. 2024-01-04].

MASLOWSKI, Nicolas a ŠUBRT, Jiří. *Kolektivní paměť: k teoretickým otázkám*. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2689-5.

MÜCKE, Pavel a Lenka KRÁTKÁ, ed. Turistická odysea: krajinou soudobých dějin cestování a cestovního ruchu v Československu v letech 1945 až 1989. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018. Orální historie a soudobé dějiny. ISBN 978-80-246-4055-6.

MÜCKE, Pavel. Šťastnou cestu...?!: proměny politik cestování a cestovního ruchu v Československu za časů studené války (1945-1989). Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov, 2017. ISBN 978-80-7415-149-1.

PALATKOVA, Monika. Prolínání destinací a destinační partnerství. Praha, 2006. Skripta. Ministerstvo pro místní rozvoj ČR.

PŮTOVÁ, Barbora. Antropologie turismu. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2019. ISBN 978-80-246-4354-0.

Region Broumovsko [online]. [cit. 2024-01-04]. Dostupné z: <https://www.broumovsko.cz/>

Státní okresní archiv Náchod; Archiv města Broumov, 1348 - 1945 (1949) (NAD 953); inv. č. 1960; sign. pův. VII/5; ukl. j. 143 kanton; Cizinecký ruch v Broumově

Státní okresní archiv Náchod; Okresní národní výbor Broumov II, (1937) 1945 - 1960 (1997) (NAD 1415)

Státní okresní archiv Náchod; Okresní národní výbor Náchod II, (1940) 1945 - 1990 (2004) (NAD 1417)

Státní okresní archiv Náchod; Sdružení cestovního ruchu - místní sdružení Teplice nad Metují, 1947 - 1952 (NAD 1618)

Státní okresní archiv Náchod; Spolek pro povzbuzení cestovního ruchu Dolní Adršpach, 1935 - 1943 (NAD 1631)

VANĚK, Miroslav a Pavel MÜCKE. Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie. 2., přepracované a doplněné vydání. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. Orální historie a soudobé dějiny. ISBN 978-80-246-2931-5.

ŠUBRT, Jiří a Štěpánka PFEIFEROVÁ. Kolektivní paměť jako předmět historicko-sociologického bádání. 2010. Studie.

8 Seznam obrázků a tabulek

8.1 Seznam obrázků

Obrázek 1 - Kategorizace cestujících a důvodů cestování (Půtová, 2019, s. 71)	18
Obrázek 2 - Umístění Broumova na mapě ČR (Mapy.cz, 2024)	23
Obrázek 3 - Broumovsko (Region Broumovsko, nedatováno)	25
Obrázek 4 - Logo KČT Broumov (Kopecký a Kolíková, 2020)	26
Obrázek 5 - Pohlednice (CIS Teplice, 1949)	34

8.2 Seznam tabulek

Tabulka 1 - Přehled narátorů (Vlastní zpracování)	28
---	----